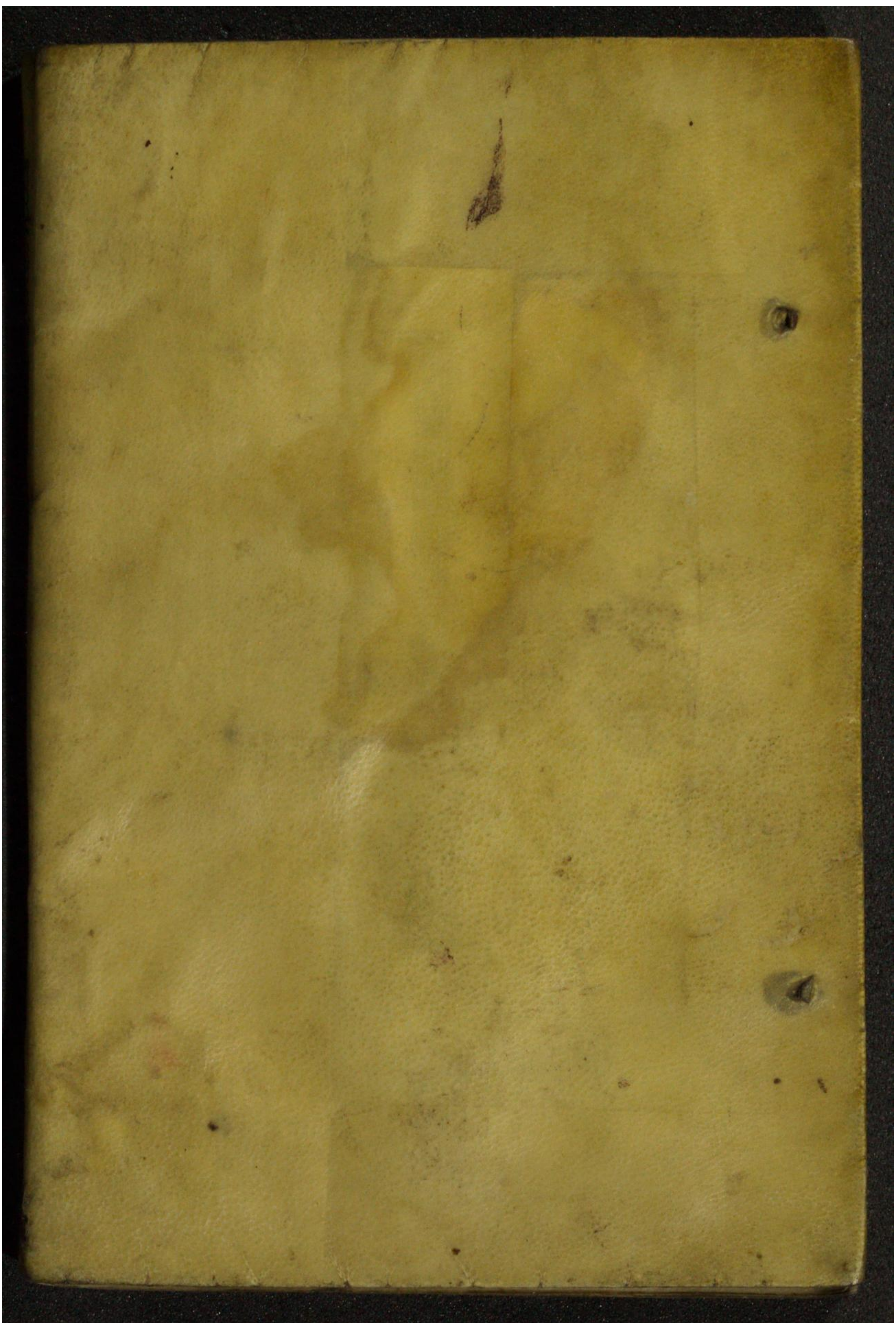

1536
Stephanus

Rustico Buscadin

fu Biagio

e un somarone un

ignorante di pecora

che e' il dono della

terra

VINCENTIVS MARINI

DE RE HORTENSI LIBELLVS,

VVLGARIA HERBArum, florum, ac fruticum, qui in hortis conseri solent nomina Latinis uocibus efferre docens ex probatis autoribus.

In puerorum gratiam atq; utilitatem.

APVD SEB. GRYPHIVM
LVGDVNI,
1536.

CAROLI STEPHANI LIBELLVS DE RE HORTENSI.

OGVNT me adulescentulorum quorundam, bonarum, ita me Deus amet, literarum studiosorum preces: ut hortorum non solum herbas, sed etiam uiolas, frutices, & huiuscemodi cætera breui compendio describam. Sunt hæ quidem preces, sed tales, quibus nisi amicißimi essent, qui id à nobis quotidiano conuitio expetunt, nunquam obtemperare induceremus in animum: neque aliquando committeremus, ut tam inconstans & uaria herbarum atque fruticum nomenclatura à nobis audaci quodam uerius quàm certo dicendi studio describeretur. Aiunt tamen illi, se non quæ incerta sunt & obscura expostulare, tantùm quæ uulgaria & ab antiquis, tum Græcis, tum Latinis autoribus explicata. Atqui illud, mehercule, tam uidetur mihi difficile, quàm quod est difficilimum: cum & omnino diuersus sit hortorum nostrorum ab antiquis cultus, & non omnia habeamus quæ illis erant in promptu: nobis quoque pleraque in usum ueniant, quibus planè antiqui hortorum cultores caruisse uideantur. At uerò, inquiunt illi, tantùm petimus, ut uulgaria florum, herbarum, ac fruticum nomina quæ in hortis nostratibus paßim reperiuntur, Latinis uocibus nobis exprimas, aut si desint Latinæ, Græcis uerbis quo pacto dici poßint aperias: ut

ſaltem ſiquando nobis contingat, hortulos inuiſere, quibus nemo eſt qui non animi cauſa plurimum interdum oblectetur, muti non uideamur: aut ab illis rebus alieni quæ ab optimo quoque ingenio, ſingulari quodam animi deſiderio appetuntur, & noſtræ eruditioni haud parum conferunt. Nihil enim eſt quod æquè iuuenis animum commendet, atque earum rerum cognitio, quibus quotidie animum paſcit: perinde atque optimum eſt eum qui tritico aßiduè veſcitur, panis nomen non ignorare. Perbelle id quidem & ingenuè: neque uerò illud non ab optimo ac laudabili ingenij candore prodire poteſt, ut id deſideretis: modò aliquando præſtare poßim, quod fortaßis immatura ætas uix pollicetur. Faciam tamen quod in me erit: daboq́ue operam, ut ſi non omnia, ſaltem quæ uulgaria ſunt magis, & à Columella, Varrone, Plinio, atque alijs tradita, facili quodam ordine accipiatis. Itaque ab ipſa horti ſignificatione incipiendum.

Hortus.

HORTVS. 1

ORTVM ab antiquis dictum pro uilla (uulgus uocat ung uillaige) autor est Festus: ea ratione, quòd ibi orirẽtur qui arma capere possent. Hinc Plinius lib. 19. cap. 4. In duodecim (inquit) tabulis legum nostrarum nusquam nominatur uilla, semper in significatione ea hortus, in horti uerò significatione, hæredium. Et paulo pòst, Romæ quidem, inquit, per se hortus, ager pauperis erat. Itaque à uerbo orior, deductum est. ob id autem aspiratur, ut differat à dictione ortus, quando originem siue natiuitatem significat. 2

Hortus, ung iardin, à Græcis κῆπος dictus, qui uel animi gratia fiebat, hoc est ad uoluptatem & delectationem (cuiusmodi Epicurus Athenis primus instituisse intra mœnia creditur, ut meminit Cicero in libris de Natura Deorum, unde etiam hortorum magister à Plinio dictus est) uel etiam utilitatis: Expedita enim res, inquit Plinius, & parata semper, neque egent igni qui hortos habent: crudis enim cibis facilè uescuntur, & coctu facilibus. 3

Itaque hortus altera succidia quondam putabatur, & ubi opes horti deerant, de carnario & macello uiuendum erat: erant autem carnis desideria antiquis in exprobratione. 4

In horto antiqui maximè caules serebant ad pulmentaria: unde hortorum caules plurimum prædicat Cato. Et matrumfamiliâs horti curæ erant: hinc, iudicabant in

domo, nequam eſſe matremfamiliâs, ubi indiligens eſſet hortus. 5

Hortus olitorius, ung iardin de meſnaige, in quo olera ſeruntur & creſcunt, in uſum noſtrum. Olus autem uocamus unamquanque ſatiuam herbam, qua ueſcimur, & cuius folijs & caule utimur in edulium. Theophraſtus, Olera, inquit, uocamus, quæ in uſu noſtro ſunt, ut intubum, &c. hinc forum olitorium Romæ macellum diu uocatum eſt, quòd in eo olera uenderentur. Vnde etiam olitor, qui hortum olerum curat & excolit, ung iardinier: qui à nonnullis etiam hortulanus, & à Græcis κηπωρὸς *appellatus eſt.* 6

Hortorum curam & cultum ueteribus agricolis inſigniter neglectum probè ait Columella libro 10. Parcior enim erat apud priſcos frugalitas, humilimisq; cibis uictum tolerabant. Mox uerò cum noſtra ætas dapibus libidinoſis precia conſtituerit, cœnæ'que non naturalibus deſiderijs, ſed cenſibus æſtimentur, plebeia paupertas ſummota, à precioſioribus cibis ad uulgares compellitur. 7

Horti etiam in plurali, non ſolum oleribus, ſed & arboribus conſiti dicebantur, & uoluptatis gratia comparati: ut Pompeiani, Salluſtiani, Luculliani, qui apud Romanos maximo in precio fuerunt: extant'que adhuc hodie eorum hortorum uetuſtiſsima monimenta: ut facilè conijcere poſsimus, inſtar uillarum exædificatos fuiſſe Mecœnatianos et Neronis principis hortos. Quinetiam uiuaria & aquæ piſcatoriæ hortis includi ſolebant uoluptatis & amœnitatis cauſa. Cicero libro tertio Offic.

Pythius

Pythius quidam qui argentariam faceret Syracusis, uænales quidem se hortos non habere dixit, sed licere uti Cannio (si uellet) ut suis, & simul ad cœnam hominem in hortos inuitauit. Quo in loco etiam hortulos pro eodem sumere uidetur: Cannius (inquit) eques Romanus dictabat se hortulos aliquos emere uelle, quo inuitare amicos, & ubi se oblectare sine interpellatoribus posset. Itaque hortos Craßipedis dixit Cicero ad Atticum, pro fundo, & quam poßeßionem rusticam uulgus uocat: Cogito, inquit, in hortis Craßipedis, quasi in diuersorio cœnare. 8

Hortus pensilis qui supra columnas uel ædificia factus quodammodo pendere uidetur: cuiusmodi memini me uidisse Romæ in palatio amplißimi Cardinalis à Valle. Huiuscemodi autem hortos, ut inquit Plinius lib. 19. cap. 4. uel Semyramis, uel Aßiriæ rex Cyrus primum fecerunt. Idem lib. 36. cap. 4. Leguntur & pensiles hortos, imò uerò & Latium oppidum fecisse Aegyptiæ Thebæ. Quiddam simile cum pensilibus hortis uidentur habere ij quos plebs nostra urbana de fenestris suis appendere solet: ut hortorum imagine, ut inquit Plinius, quotidiana oculis rura præbeant. 9

Hortus riguus uel irriguus, ung iardin pres de leau, ou au meillieu duquel passe ung ruisseau deau clere. Quemadmodum in uillulis sæpe inuenitur. Plinius libro 19. cap. 4. Hortos uillæ iungendos non est dubium, riguosque maximè habendos si contingat profluuio amne. Quod explicare pulchrè uidetur Columella his uersibus,

Vicini quoque sint amnes, quos incola durus

 Attrahat

Attrahat auxilio ſemper ſitientibus hortis.
Cato, Vinea prima eſt, uel ſi uino multo eſt, hortus irriguus. 10

Hortus inſtructus, ung iardin en ordre, cultiué, accouſtré. Cicero tertio Offic. de hortis Pythij, Quid multa? Impetrat, emit homo cupidus & locuples tanti, quanti Pythius uoluit, & emit inſtructos: hoc eſt, cultos & ornatos. 11

Horti apud antiquos plurimum commendati fuerunt Adonidis Veneris amaſij, & Heſperidum, è quibus mala aurea retuliſſe Herculem fabulæ ferunt. Videto Eraſmum in Chiliadibus. Antiquitas, inquit Plinius, nihil prius mirata eſt quàm Heſperidum hortos, ac regum Adonis & Alcinoi: de quibus multa fabulati ſunt Poëtæ. 12

Ab horto fit hortulus, ung iardinet. Plinius libro 25. cap. 2. Erat tunc Protogenes in ſuburbano hortulo ſuo. & hortenſis, qui in horto creſcit: ut hortenſis aſparagus, hortenſis lactuca. Differunt autem hortenſia, quæ Græci κηπευτικὰ uocant, ab agreſtibus, cura & ſatione. Opes enim inquit Plinius, differentiam in cibo fecerunt, ut etiam carduis veſcamur. 13

Conſerere hortum, planter ung iardin. Varro de agri cul. lib. 1. cap. 23. Nam & in recentibus pomarijs, deſitis ſeminibus, in ordinemque arbuſculis poſitis, primis annis antequam radices longius procedere poßint, alij conſerunt hortos, alij quid aliud. Sic etiam conſerere locum. Columella, libro 11. cap. 2. Itaque in totum præcipimus, ut quiſque natura locus frigidus erit, is primus

conſera

conferatur. 14

Facere hortum, faire ung iardin. Apricus locus, inquit Varro, deligendus, in quo seras uiolam, & hortos facias. nam ea sole nutricantur. 15

Irrigare hortum, arrouser ung iardin. Horti, inquit Plinius, si rigui non sunt, è puteo pertica, organis'ue pneumaticis uel tollenonum haustu irrigandi sunt. Nostri autem clepsydris utuntur ad hortos irrigandos, une chantepleure. 16

Fodere hortulum, labourer ung iardinet. Palladius, Si fons desit, aut imprimendus est puteus, aut si nequeas hoc, piscina superius construenda est, &c. Si hac omni facultate carueris, semper altius tribus aut quatuor pedibus ad pastini similitudinem fodies hortulum. pastinum autem intelligit instrumentum rusticum bifurcum, quo semina panguntur, uulgus uocat une binoire. 17

Instruere hortum: componere & ornare, accoustrer & mettre en ordre ung iardin. Col. lib. 11. cap. 2. His diebus commode instruuntur horti, de quibus suo loco dicam secretius. Vnde instructus hortus à Cicerone dictus. 3. Offic. 18

Cæterum in horto probè faciendo hæc obseruata sunt ab antiquis, ut fuerit sterquilinio subiectus, cuius succo sponte fœcundaret: cui præterea leniter inclinata planities, cursus aquæ fluentis per spatia discreta deriuaret: atque hic hortus riguus appellatus est, ut prius dixi. habebat insuper terram stercore commistam, nō cretaceam, argillaceam, aut rubrica conspersam. hæc enim sunt seminibus inimica.

Clausuræ & munitiones hortorum. 19

HOrtos antiqui uarijs modis claudebant, quemadmodum hodie quoq; solemus. Alij enim, inquit Palladius, luto inter formas clauso, parietes figuratos ex lateribus imitabantur. Qui mos paßim in Italia adhuc est frequentißimus, præsertim in hortis, delectationis gratia compositis. Quibus copia suppetit, macerias luto & lapide excitant: ut solent ditiores, qui uoluptatem pecunijs emunt, neque sumptibus parcunt: & pomaria, fruticeta, atque etiam ueluti syluulas quasdam hortis includunt. Plerique sine luto congesta in ordinem saxa cōponunt, aduersus ferarum impetus. Alij, ornatus gratia, spinarum ac ruborum plantas & semina in munitione disponunt: quod ferè faciunt ij qui ruri, & inclusum domi suæ hortum habent. Ac ne quid à iuuenibus desiderari poßit, eorum quæ ad hortensium munitionum cognitionem spectant: primum nobis dicēdum est de clausuris parietum, atq; adeo herbis quæ parietibus rusticis sese circumuoluere & adnasci solent: deinde uero ad sepimenta & sepes descendemus: & unà ruborum, spinarum, ac fruticum species explicabimus.

Herbæ uetustis hortorum parietibus sponte adnascentes. 20

QVandò pernecessarium uidetur atq; utile, pueros hortos ingredientes non solum eas herbas quæ in ipsis

ipſis creſcere ſolent cognoſcere, ſed etiam earum quæ foris, hoc eſt uel parietibus uel ſepimentis adhærent nomina, ſi forte interrogentur, ſcire, atque intelligere: Non *eſt igitur hæc pars à nobis omittenda, ut de illis pauca quædam breuiter diſſeramus.* Ac *ne aliquid intactum à nobis relinquatur, incipiemus ab ipſa hedera.* 21

Hedera *itaque, quam uulgus uocat du lierre (id enim eſt inſtituti noſtri, ut etiam uulgaria nomina percurramus) ab hærendo quidem dicta eſt, quòd uetuſtis parietibus inhæreat.* Quibuſdam *tamen magis placet ab edendo dictam fuiſſe ederam, quòd uetuſtos parietes dum ſerpit, & latius per muros quibus adhæret diuagatur, corrumpat & exedat. atq; ita ſine aſpiratione & diphthongo contendunt ſcribi debere.* Vnde *etiam primam breuem habet apud* Virgilium, Paſtores *edera creſcentem ornate poëtam.* Neque *uero deſunt, qui ederam dictam uelint, quòd loca edita petat, & alte diuagetur, atque etiam altiſſimos parietes conſcendat. mihi tamen arridet magis prior opinio.* 22

Hederæ *autem (quæ à* Græcis κισσὸς *dicitur) multæ ſunt ſpecies, quas proximum eſt ut explicemus.* Eſt *igitur prima omnium, hedera celſa, quæ per ſe ſtans arboreſcit, quam* Græci *dendrocyſſon appellant: ſiue etiam orthocyſſon ut uult* Columella, *hoc eſt rectam & rigentem, & quæ ſola ſine adminiculo ſtat.* Eſt *& alia celſa, omnium maxime uiuax quæ ſuis cyrris & clauiculis parietes conſcendit, arbores amplexu ſuo perſtringit, & ſuccum habet arbori, quam amplectitur ſimilem: unde quernea hedera in medicinis magis probatur, quemad-*

modum

modum & uiscus quercinum, & polypodium quercinum. Atque huius hederæ celsæ tres sunt rursus species. Est enim nigra, quæ mas à Plinio uocatur, fertq; corymbos nigros, hoc est racemos in orbem circumactos. Virg. —Atque ederæ pandunt uestigia nigræ. Hæc autem Bacchica & Nysia appellabatur: quòd ea in sacrificijs Bacchi, quæ Dionysia uocabantur, coronamēta fierent. Alia est hedera alba, quam fœminam Plinius uocat. Est autem alba, uel solo semine aut fructu, aut fructu & folio. Virgil. Candidior cygnis, edera formosior alba. Seruius tamen non ex folijs, sed ex ligno cognosci utranque hederam contendit. Atqui hedera etiam antiquis satiua fuit, cuius succus, tædia narium, grauecolentiamq́; emendat. Plin. lib. 24. Quarta est inter celsas quæ dicitur helix, folia multo minora habens quàm aliæ. dicta helix, quòd multas habeat inuolutiones: nunquam autem fert fructum: ac ne quis putet id uitio ætatis fieri, Theophrastus ait, quantumuis diu uiuat, nunquam helicem fructum edere. Est & alia præter has hederæ species, quæ Græcis chamæcissos, Latinis hedera humilis siue terrestris dicitur. Serpit enim humi, & folia minuta habet ac pauca, præsertim in syluis. Caue autem ne putes eam esse herbam quæ uulgo corrupte hedera terrestris pro herba terrestri uocatur, atque in officinis pro hedera terrestri uenit in usum. nam neque folia hederæ habet, sunt enim incisa magis & latiora, qualia marrubij: præterea alium omnino odorem & saporem refert, est enim odoris teterrimi. Cæterū chamæcyssos hederæ omnino similis est, nisi quòd imbecillis, ut conscendere arbores non poßit, etiam

etiam si illis hæreat. nullos enim corymbos aut cyrrhos habet. Atq; hæc de hedera sint satis. 23

Helxine Græcis, herba muralis Plinio, uulgo parietaria, & muralium. de laparitoire. quòd parietibus adnascatur & inhæreat: helxine autem dicta ab ἕλκω trabo, quòd folijs hirsutis, proxima quæque attrahere uideatur: atq; hæreat uestibus ac quibusuis alijs rebus. Quinetiam eius semen esse admodum asperum conspicitur. Scribonius, urceolarem uocat, quòd tergendis vrceis idonea sit. Quibusdam etiam perdicium uel perdicias appellatur, à perdicibus, quæ summopere hac herba delectantur, ac sese libenter uolutant in locis helxinosis. Est & altera helxines species, hederaceum folium habens, quæ quia in uinetis utplurimum nascitur, à Græcis cyssampelos dicta est, quasi uitis hedera. 24

Viola lutea quam quidam leucoion luteum, pharmacopolæ uiolam Cheiri, appellant: parietibus etiam uetustate excesis adnascitur, cuius descriptionẽ differemus in eum locum in quo de uiolis & floribus agemus. 25

Chelidonia, de lesclere, uel etiam chelidoniũ, quod quidem maius appellatur, habetq; folia olusatri, parte altera alba, altera uiridia, & luteo lacte abundat: circa muros frequentissimum est. Hac herba dicuntur hirundines pullis suis uisum restituere: ad quod uidetur uulgaris noster sermo alludere. Est etiam chelidonium aliud, quod minus dicitur, uocaturq; uulgo scrofularia, quòd scrofulas (quas Græci τὰς χοιράδας uocant, des escrouelles) sanare comperta sit: estq; planta uerna, humi serpens, folio hederaceo, minore tamen, sine caule, flore luteo, radicibus

bus multis, toroſis, bulboſis, & acribus. 26

Creſcit etiamnum muris præruptis quod polypodium uocatur Græcis, quaſi multipes. radix enim illius herbæ multis cyrris ſeu pedibus nititur: eſtq́; intus herbacei coloris, habetq́; ſaporem ueluti ex dulci amarum, folia filici ſimilia apparent, ad quarum ſimilitudinem accedit proxime quæ uocatur dryopteris Græcis, Latinis uero filicula, uel querna filix, radice tantùm à polypodio differens: naſcitur enim polypodium etiam circa quercus, & id quidem omnium optimum creditur. 27

Aizoon quoq;, hoc eſt ſemperuiuum, uetuſtorum parietum ſummitatibus creſcere ſolet. Sunt autem eius duæ ſpecies: maius, quod folia latiora habet, ſpiſſa, & craſſa, pollicari magnitudine, atq; in formam gladioli acuminata, uulgus, Iouis barbam uocat, de la ioubarbe. Eſt etiam minus aizoon quam uermicularem uocant, à ſimilitudine foliorum quæ rotunda ſunt & figuræ oualis, ut uermiculos putes. Semperuiuum autem dictum, quòd nullis frigoribus aut cœli iniuria quantumuis frigida, moriatur. Huius autem poſtremi aizoi duæ ſunt ſpecies, alterum enim minus eſt, & folia minora ac ramos multos habēs: quod ſi guſtaueris, calidißimum eſt, & linguam uehementer urit. (Itaque falsò pro aizoo ſumi uidetur, cum calidum ſit & exulcerans. unde non parum mihi uidentur aberrare qui ea herba pro aizoo minore in confectione pulei utuntur: eam autem Latini illecebram uocant: Hermolaus andrachnen agriam appellat) alterum maius, & folia longiora habens, interdum etiam ferè priori ſimilia: quod ſi guſtaueris, frigidißimum ſenties. Itaque noſtri

noſtri id conſerentes & excolentes, in acetarijs eo utuntur.

28 Adianton, hoc eſt nõ madeſcens, quòd ſemper ſiccum inueniatur, etiã ſi ipſam herbam aqua immerſeris: quòd ſi madeſcat, ſtatim quidem ſiccatur. Eſt autem duplex: album, & nigrum. album quidem, uocatur etiam ebenotriches, quòd folia habeat capillis ebeni ſimilia: atq; hinc fortaßis corruptum uocabulum, inquit Hermolaus, ut uocemus capillum Veneris. habet autem folia coriandri, magnis interuallis inter ſe diſtincta, feſtucas exiles, admodum frequentes. plurima reperitur apud Montempeſſulanum, circa puteos. Cuius loco ea herba, quæ uulgo uocatur ſaluia uita, ueteribus parietibus creſcẽs, utuntur quidam pharmacopolæ: eſt enim eiſdem uiribus prædita. Nigrum autem adiantum, in uetuſtis parietibus & inter ſaxa frequentißimum eſt, uulgus uocat polytrichon & trichomanes.

29 Aſplenum ſiue aſplenium ſiue ſplenium, herba quæ etiam uetuſtis parietibus creſcere ſolet, quam uulgus uocat ceterac. Manardus autem aſſerit uocari cetrac. dicta aſplenium, quòd pota ſplenem abſumat. Vnde Vitruuius autor eſt, circa Cortinam urbem, propter abundantiam aſplenij, pecora multa ſine ſplene inuenta. Marcellus eam eſſe putat (longè tamen diuerſam) quæ uulgò ſcolopendria ſiue ſcolopendrium appellatur, lienem enim etiam hæc abſumit: ſed eſt folio dracunculi, multo longiore tamen, ſine caule & flore. Itaque potius referret eam quæ hemionitis Galeno, Theophraſto hemionion

dicitur,

dicitur, quòd mulis ſit gratiſsima, ideóq; ſemiaſina appellatur. niſi mavis ſcolopendriam pharmacopolarum accipere, pro ea quam Dioſcorides phyllitim appellavit. 30

Poſſem hoc loco mille herbarum ſpecies, quæ tum ſuper ipſis muris vetuſtate exeſis, tum etiam in murorum imis partibus ſponte adnaſci ſolent: ut ſunt urticæ, gramina, atq; alia id genus: item etiam cyanos, papaver erraticum, & pleræque eiuſmodi. Sed quoniam eædem frequentius in ipſis agris conſitis aut etiam deſertis, item etiam locis campeſtribus ſuccreſcere ſolent, commodius videbitur, ſi earum tractationem differamus in eum libellum in quo de agro à nobis fiet mentio. Itaque ſatius nunc fuerit ad alias horti noſtri clauſuras digredi, quæ ſepibus & ſpinis fiebant.

Sepes hortorum, item ſpinarũ & rubo-rum quibus hæ conſerun-tur, nomina. 31

Columella lib. 11. cap. 3. videtur ex Democriti Georgicis taxare eos qui hortis munimenta extruunt: quòd neque látere fabricata materies perennare poſsit pluvijs, ac tempeſtatibus plerunque infeſtata, neque lapides ſupra rei dignitatem poſcat impenſa. Itaque ſepium faciendarum rationem oſtendit, qua non magna opera hortum ab incurſu hominum pecudumq; muniamus. 32

Sepes itaque, une haye, munimentum dicitur rubis aut

ſpinis

spinis circuntortis factum ad arcenda ab hortis pecora, unde hirtas sepes dixit Columella libro decimo.

Talis humus, uel parietibus, uel sepibus hirtis
Claudatur, neu sit pecori, neu peruia furi.

Huiuscemodi autem sepes arte composita, structilis appellatur eidem autori. quòd si tabulis uel palis aut etiam lateribus composita esset, iam septum diceretur: quale fieri solet ad pecus includendum. 33

Sepes autem naturalis, quæ & uiua sepes dicitur Columellæ, & Varroni sepimentum, fit uepribus, spinis consitis, & sulcis interiacentibus, ac sentibus in id spatium supercrescentibus, quod inter duos sulcos interiacet. Sepimentum naturale (inquit Varro) obseri solet uirgultis & spinis, & habet radices uiuæ sepis. Cuius sepis faciendæ docet rationem Columella lib. 11. cap. 3. Atqui hunc ueprem manifestum est, inquit, interimi non posse, nisi radicitus effodere uelis. Cæterum etiam post ignis iniuriam melius renasci nulli dubium est: & hæc quidē claudendi horti ratio maxime antiquis est probata. 34

IAM VERO *nobis de spinarum, sentium, ruborum, aut etiam fruticum speciebus dicendum est, quibus hortorum sepes ac uepres communiri solent.* 35

Βάθον *Græci: Plinius, rubum: Columella sentem appellat, des ronces. Sunt autem ruborum multæ species, quæ subinde declarabuntur.* 36

Sentis canis Columellæ, Græcis κυνόσβατος, *uastissima spina, & maximos ramos ferens: alijs rubus canis, canirubus Theodoro Gazæ dicitur: ob id quòd eius flores, canum rabidorum morsibus medentur: folia habet rosæ,*

florem item ſimilem, ſed minorem, ſine odore: attollitur autem & arboreſcit: fructum fert rubrum, oblongum, ſimilem oliuæ nucleo: intus uero habet lanuginoſa ſemina, qualia in fructibus roſarum reperiuntur, quæ ſunt exenteranda dum ea comedere uolumus. 37

Eſt & cynoſrodos, roſa canina, ung eſglantier, folia myrti habens, ſed paulo maiora: recta aßurgens in mediam altitudinem inter arborem & fruticem: fert ſpongiolas, quibus utuntur medici, ad malefica capitis ulcera, la malle tigne: uocatur autem uulgo in officinis pharmacopolarum, bedegar. 38

Chamebatos, humilis rubus, duplex eſt: alius qui nunquam per ſe attollitur, ſed demittitur ſemper: & qua parte terram attingit, iterum radicat: fertq; mora nigerrima & minora noſtris domeſticis, lanuginem quandam cæruleam ſuper habentia: cæterum ſingula tantum in ſingulis corymbis, ex quibus moris fit optimum diamoron apud pharmacopolas. Alius eſt rubus qui chamebatos etiam dicitur, non ita ſerpens, ut prior: neq; radicans qua parte terram attingit: mora fert craſſa, nigerrima, & multa in ſingulo quoque corymbo. 39

Rubus Idæus, uel Batus Idæus, ung framboiſier, quòd in Ida monte Phrygiæ plurimus creſcit: mora fert priori chamebato ſimilia, ſed rubra, atque interdum alba, odorata admodum, quæ uulgus uocat des framboiſes. 40

Rhamnus, ung groſſeiller: prima enim rhamni definitio apud Dioſcoridem, huic frutici conuenit, quem groſſularium appellamus: quòd eius fructus acini, ſint ficuum acinis ſimiles, quæ groſſæ appellantur. 41

Oxia

Oxiacanthos uel oxiacantha, id eſt, acuta uel acida ſpina, uulgo eſpine uinette, à ſpinoſo frutice, & ſucco foliorum uinoſo. officinis Berberis appellatur: cuius non meminit Plinius: tantùm animaduerti in deſcriptione paliuri, eadem propemodum referre Plinium, quæ Dioſcorides in oxiacantha. Eſt autem arbuſtum piraſtro ſimile, ſpinoſum, baccis racemoſis, rubris, nucleum ſingularem habentibus: radice multiplici, pallido colore, qua iuuenculæ capillos tingunt. 42

Liguſtrum, du troeſne, etiamnum in ſentibus creſcere ſolet: folijs myrti fœminæ uel oliuæ, ſed paulo latioribus, ac primùm florem album gerit, odoratum quidem: deinde uero baccas & corymbos nigros, poſteaquam flos decidit, ex quibus fit atramentum optimum. Hinc Virgilius in Bucol.

Alba liguſtra cadunt, uaccinia nigra leguntur.

Columella libro 10. Et nigro permiſta liguſtro Balſama. Cypron Græci appellant, Mauri, alcannam: quod etiam nomen pharmacopolæ retinuere: appellant enim oleum de alcanna, quod ex floribus liguſtri fieri ſolet. Cæterum aqua ex floribus liguſtri deſtillata, medici utuntur ad eum morbum qui uulgo cancer appellatur. 43

Matiana quoque, quam uulgus uocat du maſſault, in rubis creſcere ſolet: fortaßis dicta, quòd circa Matianam regionem quæ eſt in Media, uel etiam Matianum lacum, qui & cæruleanus dicitur, frequentißima eſt: non admodum alte fruticat, & baccas rubras gerit.

AMBVLATIONES. 44

POſteaquam clauſuras horti abſoluimus, ac ueſtibulum iam egreßi ſumus, æquum eſt nunc ut hortum ipſum ingrediamur: cumq́; ſtatim ingreßis primo aſpectu ſeſe nobis offerant pergulæ & inambulationes: de ijs primum diſſerere nos oportet, deinde uero uitium genera, atque adeò herbarum uarias ſpecies, quæ iucunditatis atque amœnitatis gratia pergulis applicari ſolent, deſcribemus. Itaq; ab ipſis ambulacris incipiendum. 45

Ambulacrum ſiue ambulatio, une allee, raſtro ac chelyndro complanatum ſpatium, circum ipſius horti ambitum, quod interdum etiam pauimẽto conſtratum erat, in quo colligendi uel oblectandi aut reficiendi animi gratia inambulare ſolemus. Cicero primo de Oratore, Poſtero autem die, cum illi maiores natu quieſſent, in ambulationem uentum eſſe dicebat. Plinius Iunior, in epiſto. Ambit hunc ambulatio, preßis, uarieq́; tonſis uiridibus incluſa. Quo in loco ſuccurrit, ut obiter puerorum gratia declaremus quid ſit apud Ciceronem de Oratore, Facere duo aut tria ſpatia per ambulationem aut hortum: nempe id eſt, quod uulgo dicitur, bis aut ter exſpatiari, faire deux ou trois tours par lalee, ou bien autour du iardin. Tum Scæuolam (inquit Cicero) duobus ſpatijs tribus'ue factis dixiſſe, Cur non imitamur Craſſe, &c. Hoc eſt poſteaquam Scæuola duo aut tria ſpatia deambulando confecerat. 46

Fiebant autem duplici ratione ambulationes in ipſis hortis, ut etiam nunc fiunt: aut enim ſunt tectæ, & has quidem

quidem galerias uulgo uocamus: aut ſubdiales, quæ tamen interdum pergulis aut folijs uiridibus, ſuper admotas ac tranſuerſas perticas applicatis operiri ſolebant. Huiuſcemodi opus, Theocritus τὴν φυλλάδα uocat, nos foliatam conuertere poſſumus, une fueillee. 47

Cæterum tectæ ambulationes antiquis fieri ſolebant eo lapide quem ſpecularem Plinius lib. 36. uocat: qui cum facilimè in tenuiſſimas cruſtas finderetur, pellucidus admodum erat. Itaque ſpecularia uocabantur, integumenta ex ſpeculari lapide facta, quibus ambulationes in hortis tectæ erant. Iuuenalis, Saty. 4.

Quæ uehitur clauſo latis ſpecularibus antro.

Quæ autem fiunt à nobis tectæ inambulationes, ſpeculares non ſunt: ſed ſuperius clauſæ, hortis uero apertæ: ut earum iucunditate frui poſſimus, etiam dum pluit. 48

Ambulationes autem ſoli & aëri expoſitas, Plinius libro 17. ſubdiales uocat. Vitruuius libro 5. hypetras: quæ Latinè etiam ſubdialia ſiue ſubdiualia dici poterunt. Et quia interdum pauimentis ſubſterni ſolebant, ideo ſubdialia pauimenta uocauit Plinius lib. 36. quas nos terracias uulgo dicimus. Atque hæc ſatis ſint, quod ad ambulacra attinet. De interuallis autem ſuo loco dicemus, quando areas & puluinos explicabimus. Nunc ad pergulas ueniendum.

Pergulæ hortenſes: Item herbæ ac frutices ipſis pergulis ornatus gratia applicari ſolitæ. 49

Pergula, une treille, à pergendo, ut opinor, dicta:

quòd circunquaque uitis, uel quicquid aliud ſeritur, pe=
damentorum beneficio diuagetur & pergat. ſunt autem
iuniperinæ uel etiam ſalignæ perticæ in arcum aut qua=
dratam formam ita colligatæ & diſpoſitæ, ut ſuper ijs
diſcurrentes uinearum aut cucumerum rami, ſuis folijs
inambulationes per æſtatem ſole feriente operiant:
atque ita non parum iucunditatis & utilitatis adfe=
rant. 50

Pergula etiam, inquit Budæus, pro parte domus ex=
porrecta & propendente (uulgus uocat une ſaillie) ac=
cipitur. Plinius libro 35. de Apelle, Perfecta opera pro=
ponebat in pergula tranſeuntibus. Sub his enim pergu=
lis uænales res exponebantur. Quemadmodum hodie
quoque Patauij & Bononiæ fieri uidemus ſub portici=
bus publicis. 51

Pergularum uero hortenſium duo genera faciemus.
Rectam pergulam, quæ pedamentis ſolo infixis, uel ad
murum recta figura compoſitis, fieri ſolet: ad quam pro=
pagatur roſmarinus, leucanthemon, & alia huiuſmodi,
de quibus poſtea dicemus. Et pergulam camerariam,
quæ uel ſalice, uel iunipero conflectitur, ad ambulatio=
nes opacandas: nomen lingua noſtra à cunabulis infan=
tium habet, ung berceau. ad quam applicantur uites, &
flexiles quædam herbæ, ut bryonia, & cucurbita: de qui=
bus item poſtea. 52

Primum itaque nobis eſt dicendum de ijs quæ ad per=
gulæ rectæ ornatum conſeri & excoli ſolent, deinde ue=
ro ad camerariam pergulam progrediemur. 53

Itaque pergulis rectis applicantur herbæ grati odo=
ris,

ris, in longum & in altum fruticantes, præſertim in ijs hortis qui delectationis gratia facti ſunt: atque hæ quidem pergulæ murales dicentur. plerunque enim muris applicantur, cõcinnatis in rectum & tranſuerſum palis, ſecundum quos roſmarinus & leucanthemon, interdum etiam roſaria, propagari ac dilatari poßunt. Quinetiam inter pergulæ rectæ ornatum, annumerabimus eas ueluti clauſuras, breuiores tamen, & minus altas, quàm pergulæ eſſe ſoleant, quæ circum ipſa arearum interualla, effictis cuicunque interuallo ſuis ueluti oſtiolis formari ſolent: tum ut ſint ueluti fulcra quædam ſpectantibus hortulos: tum etiam ſecundæ cuiuſdam munitionis cauſa: ut ſiquando pulli uel animalia domeſtica hortum ingreſſa ſint, atque adeò ipſas ambulationes: haud tam facile areas deuaſtare poßint. Quæ tamen clauſuræ buxis opere topiario circumpoſitis, & ad uarias rerum effigies efformatis, interdum fieri ſolent. Vnde Plinius Iunior, in epiſtol. Ab his, inquit, geſtatio in modum circi, quæ buxum multiformem, humilesq; & retentas manu arbuſculas circumit. Sed iam ad herbas quæ pergulis applicantur deueniendum. 54

Pergulis rectis non ſolum herbæ quædam odoriferæ fruticantes, ſed etiam nonnullæ arbuſcularum ſpecies fructus iucundißimos proferentes, applicari ſolent: quemadmodum ſunt, malus cydonia, quam granatam etiam uocamus, à granorum multitudine: malus item punica, & cæteræ huiuſcemodi, de quibus ſuo loco à nobis dicetur: ubi de arboribus fiet mentio, nempe in noſtro ſeminario, quem

ſtatim poſt hortum abſoluemus. Nunc tantùm de herbis quæ pergulis rectis admoueri ſolent, dicendum. 55

Roſmarinum, ſiue, ut quibuſdam placet, roſmarinus, frutex non ingrati odoris, pergulis rectis applicari interdum ſolitus: uulgus noſtrum Latinam uocem imitatus adhuc hodie appellat du roſmarin. Eum autem fruticem Plinius libanotida uocat lib. 19. cap. 12. his uerbis, Libanotis, inquit, locis putridis, & macris, ac roſcidis ſeritur, ſemine. Radicem habet oluſatri, nihil à thure differentē. uſus eius poſt annum ſtomacho ſaluberrimus. Quidam eam nomine alio roſmarinum appellant. Dicitur itaque libanotis, ἀπὸ τοῦ λιβάνου, ἢ τοῦ λιβανώτου, *hoc eſt à thure, quòd eius folia & radix, thus oleant maxime.* 56

Sunt autem, ne quis fallatur, multæ libanotidis ſpecies, quarum una tantùm nobis eſt cognitior. Eſt enim Libanotis ferax quæ duplex eſt, mas & fœmina, folia habet roſmarino noſtro ſimilia: ſed umbellam gerit quemadmodum anethum, in qua umbella, eſt cachry: cuiuſmodi in canina roſa apparere ſolet, atque in ipſo cachry ſemen complexum eſt. Cæterum hæ duæ Libanotidis ſpecies nobis ſunt incognitiſsimæ. Eſt et alia Libanotis quæ ſterilis appellatur, ea'que ſimplex eſt, ramos ſeſsiles habens, ac folia noſtro roſmarino ſimilia: ſed neque florem, neque ſemina gerit, paſsimq; audio reperiri apud Monſpeſſulanum, item etiam in quibuſdam Hiſpaniæ agris: quos ea herba ſponte adnaſcenti plenos ac refertos audiuimus. 57

Eſt inſuper alia Libanotidis ſpecies nobis cognitiſsima, atq; hæc à Galeno lib. 7. Simplicium coronaria uocatur,

catur, quòd ad contexendas coronas ſit utilis: eamq́;, inquit, Romani roſmarinum appellant. 58

Leucanthemon (ſi quidem nobis diuinare liceat) eam herbam fruticoſam appellabimus, quæ hodie Romæ, atq; adeò apud nos multis in locis, pergulis rectis admoueri ſolet: uocat autem uulgus Iaſminũ, du ioßemin. Ait enim Plinius lib. 36. cap. 12. ramulos ei eſſe nunquam pauciores duobus in diuerſa tendentes, florem candidum, lilio rubro ſimilem, ſemine nigró, lato, ad lenticulæ dimidiæ figuram, multo tenuiore, radice herbacei coloris. quæ omnia noſtro Iaſmino ſatis conueniunt. Eadem, ut opinor, eſt quæ phalangites ſiue phalangion à Galeno uocatur, quòd morſis à phalangijs, qui ſunt ſerpentes ueneno ſißimi, auxilietur. Quinetiam idem nomen etiam adſcribit Plinius huic herbæ. Quod uerò addit ſe in quibuſdam exemplaribus pro leucanthemon inueniſſe ſcriptum leucacantha, id falſum exiſtimato, & corruptè ac mendosè fuiſſe ſcriptũ. eſt enim leucacantha ſpecies cardui ſeßilis, folia lactucacea habentis, maculis albis conſperſa, ſimilis cuidam herbæ, quã uulgus uocat carduum beatæ Mariæ. 59

Quandoquidem multis in locis roſas pergulis rectis ornatus gratia applicari uidimus: ac ueluti roſaria quædam utrinq; hortũ ipſum cõmunientia fieri: idcirco admonere nos uidetur locus iſte, ut de roſis dicamus. 60

Roſa itaq; tam florẽ ipſum, qui ſpina uerius quàm frutice naſcitur, quam ipſam ſpinam aut fruticem cõprehendit generali quadam ſignificatione: Græci ῥόδον uocant, eò quòd (ait Plutarchus) ῥεῦμα, πολὺ τῆς ὀδμῆς ἀφίησι: hoc

est, ingentem odoris fluxum emittat. Sunt autem rosarum uariæ species, quas suo ordine Plinius lib. 21. cap. 4. describit. præter eas quæ sentibus ac rubis crescere solent, quas Græci caninas uocant, Plinius, quantũ ego conijcere poßum, appellat Græculas: de quibus in rubis suprà diximus. Cæterum quædam sunt rosæ purpureæ odoratißimæ, quas uulgus prouinciales uocat: quædam rubræ admodũ, minus odoratæ, quas uulgus rosas franchas appellat, pharmacopolæ incarnatas: quædã etiam paruulæ & subflauæ, quas quidam damascenas nominãt, præsertim in Italia: Galli autẽ moschatas, quòd odore moschum referãt: atq; id ab insitione potius quàm à natura factum puto. Sunt & rosæ albæ multarum specierũ, sed omnium frigidißimæ & humidißimæ: ex quibus fit probatißima aqua ad refrigerandum, quam rosaceam uocamus, item etiam oleum quod rosaceum tum absolutè, tum cum adiuncto appellatur. Sunt item aliæ autũnales quæ ex caule maluaceo funduntur, folijs oleaceis, unde quibusdã altheæ siue bismaluæ species putatur: odorem nullum referunt, diciturq; hæc rosa, inquit Barbarus, à Græcis muscetun siue mosceuton à propagine uiuiradice ue, quam Græci mosceuma uocant. uulgus nostrum rosas marinas appellat, alij autem transmarinas dicunt, roses doultre mer. Est insuper alia rosæ species, quæ uulgò rosa Hiericontis dicitur, roses de Hierico, ex qua amonum Dioscoridis colligitur, ut putat is, qui dialogum illum conscripsit, qui Botanologicon inscribitur: cui etiamnum Marcellus & Barbarus assentire uidentur. Facilè itaq; rosa omnis pergulis applicabitur, haud secus atque ipsa uitis.

tis. Omnis enim roſa, inquit Plinius, reciſione atq; uſtione proficit. Translatione quoq;, ut uitis, optime ocyſsimeq; prouenit. atq; hæc eſt ratio cur pergulis rectis facilè applicari ſolet. 61

Quod autem ad ueram appellationem attinet, neſcio an florem ipſum, roſam: fruticem uel ſpinam, roſarium: locum roſarijs conſitum, roſetum rectè appellare poterimus. quemadmodum coryletum & oliuetum, &c. Sed tum Columella, tum Plinius, & alij, roſarium pro loco roſis conſito frequentiſsimè uſurpant. Roſarium ſerotinum, inquit ille, perfoſsum & cultum habere iam tempus eſt: quapropter certi nihil ſtatuere poſsumus. Cæterũ in ipſis pergulis, quas etiamnum rectas appellauimus, ſed breuiores quæ circum ipſa interualla cõponi ſolent: aliquæ etiam arbuſculæ propagantur, præſertim quæ topiario operi propriæ ſunt, & tonſiles ac flexiles, perpetuoq; uirore commendabiles: quales ſunt, buxus, cupreſſus, iuniperus: de quibus mox dicendum. 62

Buxus ſiue buxum, utrũq; enim dici poteſt, du boyx. Pyrenæis & Cytoro montibus plurima, ac Berecynthio tractu. Huius autem tria genera facit Plinius lib. 16. cap. 16. Gallicum, quod procerum eſt: oleaſtrinum, in omni uſu damnatum, ob grauem odorem: & noſtrate, ſiue ſylueſtre, omnium minimum, ſed diffuſius, & denſitate parietum uirens ſemper ac tonſile: de quo hoc loco agimus. Itaque parietes illos interuallares buxis tonſilibus opere topiario compactos circum hortum, rectè buxeta appellabimus, ſunt enim interualla buxis conſita. 63

Iunipe

Iuniperus, du geniefure, quam Græci arceuthyda uocant, solet itidem ijs pergulis applicari: uiret enim coma perpetua, unde & topiario operi idonea: præterea cariosam senectam non sentit, ut ex trabibus templi Dianæ uisum est, inquit Plinius: eius lignum & rami odoratißimi: baccas item fert nigras admodum odoras, quibus in suffitibus cubiculorum utimur. Est autem Dioscoridi iuniperus duplex, maior & minor, quæ sola arboris & seminis magnitudine inter se differunt. 64

Cedrus item, ung cedre, arbuscula non usqueadeò frequens apud nos, sed pergulis tamen idonea. Est enim inquit Theophrastus iunipero non absimilis, folio spinosiore, & duriore, fructu etiam simili, humilior tamen, & materia incorruptior. Est & Cedrus arbor, cuius fructus cedrides Græcis appellatur. Atqui Plinius scribit cedrũ appellari in Syria humorem è ligno tedæ concisæ defluentem, quo cadauera in Aegypto perfusa diu seruantur. eo etiam tedæ ac funalia illinebantur, ut dum arderent, gratißimum odorem referrent. Virgil.

Vrit odoratam nocturna in lumina cedrum.

Plura uideto apud autores antiquos. 65

Sabina item herba frutex'ue, quam nostri, du sauinier, uocant, folio ferè cupreßi, perpetuò uirenti, in topiarijs pergularum operibus non improbatur. Græcis brathy dicitur. Est'que duorum generum. Altera tamaricæ similis folio est, altera cupreßo. Qua ex re quidam, creticam cupreßum dixerunt. Plinius lib. 24. cap. 11. 66

Atq; hæ sunt herbæ ac frutices aut arbusculæ quæ pergulis rectis applicari solent. nunc ad pergulas camerarias

rarias deueniendum, ac uitium genera & cucurbitarum ſpecies explicandæ: item etiam aliarum herbarum quæ camerarijs pergulis circumplicari ſolent nomina, ac deſcriptiones breuiter faciendæ. 67

Vitis itaque pergulana, uigne de treille, Columellæ dicitur lib.3.cap.2.quæ in hortis ſeritur magis ad uoluptatem,quàm ad prouentum, & in pergulas ſiue rectas ſiue camerarias attollitur,ut eas ueſtiat:adiuta tamen pedamentis ſalignis infornicatis,& topiario interdum opere fabrefactis, umbroſa opercula ſubdialibus ambulationibus præbet. Eam uitem appellare uidetur eſcariam. Plinius lib.14.cap.3.In pergulis (inquit) ſeruntur eſcariæ appellatæ,eduræ acinis,albæ,nigræq;. Eadem etiam uitis adminicularia dici poteſt, quòd palis iuniperinis ceu adminiculis fulciatur,quibus ſuis clauiculis ueluti manibus quibuſdam repens, & circumplexa, umbram deambulationibus præbet. Sed alia uitiũ genera, earumq; conſerendarum rationem, ac uinorum & huiuſcemodi rerum differentias, in alium libellum differemus, in quo uineta tractabimus. Veniamus iam ad alias tum uites (impropriè tamen dictas) tum herbas quæ ipſis pergulis etiam admouentur. 68

Vitis agreſtis, ſi quidem ſumatur pro ea uite quam Virgilius atq; adeò alij autores Latini, labruſcam uocant: nullam aliam cum ſatiua uite differentiam habet, præterquam quòd ipſa non colitur, ſed ſeminalis eſt: ut Plinius & Columella pro omni uite paßim creſcente labruſcam accipiant,une uigne en friche, delaißee, champeſtre. Eius autem racemi ad maturitatem nunquam aut

raro

raro perueniunt:flos à Plinio œnanthe uocatur. Eſt autem alia uitis agreſtis,quam Græci ampelon agrian uocant, que fert racemum & corymbos hederæ. Eam autem uulgus uocat ſolanum lignoſum , quòd fructum & folia hortenſi ſolano ſimilia habeat.habet præterea longa ſarmenta inſtar uitis uinum ferentis, lignoſa tamen, aſpera,& corticem rimoſum habentia. 69

Vitis alba, Græcis ampelos leuce dicta, quòd folia & corymbos ac capreolos uitis habeat : eademq; folia alba gerat,præſertim dum grandiora ſunt: uulgus Pariſienſium uocat de la couleuree, quòd in modum colubri undique ſerpat.Picardi autẽ,du feu ardent,quòd quaſcunq; partes corporis attigerit eius racemus, ipſas quodammodo adurere uideatur . nonnullis eadem bryonia dicitur. Columellæ bryonias: quibuſdam pſylotrũ, hoc eſt quaſi depilatorium , quia pelles infici eius acinis quemadmodum & labruſcæ poſsunt. 70

Vitis nigra, quam alij bryoniam nigram uocant, quòd eius corymbi primum uirides , deinde uerò nigri appareant ; uitis autem albæ rubri ſunt. Cæterum uitis nigra folio ab alba differt , habet enim folia & caules hederæ ſimiles : item etiam radicem : quæ quidem foris nigra eſt , intus uerò colore buxeo , aut luteo : alba uerò uitis radice eſt craſsiſsima & albiſsima intus & foris: qua nonnulli (ut eſt radix fiſsilis & tanquam cera in omnem effigiem ductilis) formas humanas effingunt; ut radix uideatur ea forma creuiſſe : atque ita uulgo imponunt,ut dicant radicem eſſe mandragoræ,neque poſſe extrahi, niſi ſummis ceremonijs . Atque hæ quidem

omnes

omnes uitium species pergulis camerarijs applicari so=
lent. 71

Aequum est etiam huic loco nos proferre eam her=
bam hactenus à ueteribus ignotam, quam Barbarus Cha
raciam appellari contendit. uulgus Italorum Charan=
ciam, Ligures padani Balsaminam, Hetrusci, hierosoly=
mitanum pomum uocant. nos etiam uulgò pomum mi=
raculosum dicimus, pommes de merueilles. fert enim po=
ma admodum egregia, & uisum oblectantia, quæ dum
matura sunt, sese miraculo quodam naturæ aperiunt,
ostenduntq; semina quæ intus continent, ueluti precio=
sissimis quibusdam smaragdis similia. Cæterum planta
ipsa tantæ est flexibilitatis, ut septi modo in hortorum
pergulis ac fenestris per cancellos opere topiario facilè
digeri possit. est enim folijs uitium similibus, paulò mi=
noribus tamen, pampinis etiam uitem pergulariam refe=
rentibus. Huiuscemodi herbam uidisse me memini in hor=
to Renati Belaij longè omnium, qui hodie tum apud
Germanos, tum etiam apud Italos uisuntur nobilissimo,
ut nihil addi posit ad absolutam horti bene exculti, &
innumeris uariarum plantarum diuitijs refertissimi cu=
ram ac diligentiam. 72

Lupulus, du houblon, folia habet bryoniæ similia, sed
paulò asperiuscula, flores foliaceos & candidos, qui
ferè allium uinumq; subolent: Græci uulgo brytona
uocant, Plinius lupum salictarium. subit enim & scan=
dit salices atq; arbusta omnia. In Flaminia quoq;, inquit
Barbarus, lupus reptiuus uulgari nomine appellatur.
Quidam falsò pro uite nigra acceperunt, alij etiam
ineptis

ineptißimè pro corruda. Aut hæc omnino, aut non abſimilis huic herba eſt, inquit Hermolaus, qua occidentis populi cereuiſiam ſuam maceratis humore floribus commendant, ſapore quodam uini. 73

Cucurbitarum etiamnum ferè omnia genera pergulis camerarijs applicari ſolent. Itaque obiter de ijs à nobis dicendum. 74

Cucurbita, une courge, aut eſt ſatiua (quam Græci fœminino genere in ſecunda declinatione κολοκύνθαν dixerunt, eſtq́; dulcis, ut edi poßit) aut eſt ſylueſtris & amara, medicinis tantum apta, quam Græci diminuta appellatione κολοκυνθίδα appellauere. uulgus uocat des coloquintes. 75

Rurſus ſatiuæ cucurbitæ genera duo. aut enim facili & admodum flexibili ramorum curuitate, tecta, pergulas, & teſtudines operit: atq; ideò cameraria à Plinio dicitur, lib. 19. cap. 5. Camerarijs (inquit) uires ſine adminiculo ſtandi nõ ſunt, uelocitas pernix, leni umbra cameras & pergulas operiẽtes. aut ſuis flagellis humi reptat, & plebeia eodem autore appellatur. 76

Atqui camerariæ aut plebeiæ cucurbitæ multiformes reperiuntur: creſcunt enim qua coguntur forma: alia, in uentrem plurimum turgeſcit, quæ quidem cruda, ſaporis eſt fatui admodum, quem noſtri uulgo appellant fadè: cocta autem, edi facilè poteſt. Alia item in longitudinem maximam producitur, ut quædam aliquando uiſa ſit nouem pedum longitudinis, ut refert Hermolaus: atq; hæc ob id anguina à quibuſdam appellata eſt. alia eſt coactæ admodum breuitatis, digitali craßitudine, non niſi in

ſaxoſis

ſaxoſis naſcens, à Græcis ſomphos cognominata, quia inanis ſit: à nobis autem barbara aut marina appellatur, iuſculis & pulmentis idonea. Alia denique eſt cucurbita, quæ in lagœnarum formam artifice natura creſcit, nonnunquam etiam ita formatur ac fingitur. Ligatur enim ab hortulano, quodam uinculo, ea parte qua ſtrictiorem uult facere. Qui mos etiam antiquis eſſe ſolebat, ut cucurbitas in uaſa fingerent: poſtea maturis & inanitis ac ſiccis uterentur. Nuper enim, inquit Plinius, cucurbitarum uſus uenere urceorum uice: iampridem etiam cadorum ad uina condenda. Columella, De media, inquit, parte cucurbitæ ſemen inuerſo cacumine ponito, ut fiat incrementi uaſtioris: nam ſunt ad uſum uaſorum ſatis idoneæ.

77

Halicacabum, ſiue halicacabus, Græcis, Latinis ueſicaria dicitur, à ueſiculis ſiue folliculis, quos producit, in quibus ſemen includitur: uulgus noſtrum uocat, des baguenauldes. Eſt præterea alia halicacabi ſpecies nuperrimè inuenta, cuius neminem antiquorum ſcriptorũ mentionem feciſſe comperio, atque hæc quidem planta pergulis operiendis eſt aptißima, latißimè enim ſuis clauiculis ſeſe diffundit, ob id operi topiario utilißima: fert autem ueſiculas halicacabo ſimiles, in quibus ſemen incluſum eſt, piſis, aut ciceribus ſimile: in cuius medio effigies ueluti cordis humani inſculpta & inciſa apparet, atque ob id à noſtris uulgò appellatum eſt id ſemen, poix de merueilles. Viſa eſt à nobis primùm hæc planta in horto amplißimi Cardinalis Pariſienſis, quem quotidie eius frater Renatus Belaius incredibili ingenij atque erudi-

tionis candore prædìtus, non ſolum excolendum diligen tiſsimè, ſed etiam innumeris uariarum rerum miraculis exornandum, atque augendum ſtudet: ut neque ſumptibus, neq; labori parcat, quò uiris doctis in earum rerum cognitione, haud parum poſsit prodeſſe. 78

Hæc ſunt quæ de pergulis earúmque tegumentis habuimus dicenda. Aequum eſt igitur nunc, ut ad interualla, puluinos, & areas tranſeamus: deinde uerò herbas hortenſes complectemur.

Areæ, puluini, interualla. 79

PRima ſeſe nobis offert, poſt pergularum & ambulationum explicationem, ipſarum areolarum cognitio, ſuper quibus ſemina eleganter ab hortulano diſponuntur. 80

Dicta igitur area (quantum ego conijcere poſsum) ab arando, quòd primum aretur & proſcindatur: deinde uerò ſubigatur & complanetur ipſa terra in quadratam planitiem ad multos uſus, ſiue ad exſpicanda frumenta in uillis, ſiue ad alicuius loci, uel etiam urbis ornatum (quæ platea uulgo dicitur) ſiue etiam ad hortorum elegantiam. 81

Quæ autem in uilla, aut etiam agro ipſo conformabatur area, ad frumenta exſpicanda, ut deinde in horrea recondi poſſent: uulgus noſtrum adhuc uocat une aire, ea cylindro complanari ſolebat, ut durior eſſet, & flabelli duros ictus pertinacius ferret: neque granum ipſum diſsiliens, aut in fiſsuras admittere, aut in interiorem mollitiem recondere poſſet. Virgilius in Georgic.

Area

Area tum primum ingenti eſt æquanda cylindro. Cato, Aream ubi frumẽtum teratur, ſic facito: Confodiatur minutè terra, amurca bene conſpergatur, & cõbibat plurimum, cõminuito terram, & cylindro aut paniculo coæquato. Eſt autẽ cylindrus, lapidea columna, rotunda & uolubilis, ita compoſita ut per locũ quem cõplanare uolumus circumacta, facili negotio inæquales terræ glebas ſubigat: dictum ἀπὸ τοῦ κυλίειν, id eſt, à uoluẽdo. Paniculus autem dici poteſt quicquid ligneum uel alterius materiæ ſub oblonga & rotunda forma continetur, uel ad aliquem locum complanandum, uel cuiusuis alterius rei gratia. Cæterum ab huiuſmodi area frumentaria, areator dicitur, qui in ipſa area frumẽtum terit & exſpicat. Columella, Atq; hoc ſupremum areatorũ emolumentum percipiendorum ſeminum, quæ terræ crediderat. uulgus noſtrum uocat ung batteur en granche. 82

Eſt & area, publicus in ciuitate locus, in quem propter amplitudinem & planitiem, negociorum cauſa populus commeare ſolet: in quo etiam merces & uictus publici diuenduntur, uulgus noſtrum plateam uocat, une place: cuiuſmodi conſpicitur Venetijs iuxta ædem Diuo Marco ſacram, & Lutetiæ multis in locis. Suetonius Tranquillus, Forum de manubijs inchoauit, cuius area ſuper ſeſtertium millies conſtitit. Itaque eleganter aream Malberti, aream Grauiæ, aream cœmiterij Diui Ioannis pro plateis dicemus, ut id etiam obiter adnotatum ſit puerorum cauſa. 83

Area uerò, ſiue areola potius, in hortis fit ad diſtinguenda ſemina à ſe inuicem, ut uiolas ab oleribus: item

herbas odoratas, ab ijs quæ minus odoratæ sunt, & iu-sculis condiendis aut acetarijs faciendis, magis idoneæ: Fitq́; terra prius optime subacta. Columella, Cum ter-ram bene subegeris, areolas facito. Hinc disserere semina in areolas, aptè & eleganter dixit idem autor lib. 11. ca. 2. Tum etiam baccas lauri, & myrti cæterarumq́; uiri-dium semina, in areolas disserere præceperunt. Varro de ling. Lat. Nam ut olitor disserit in areas sui cuiusque ge neris res, sic in oratione qui facit, disertus est. Palladius, spatia hortorum areas appellare uidetur: Hoc mense (nempe Septembri, inquit) spatia hortorum quæ per uer num seminibus impleturus es, altè tribus pedibus pasti-nare debebis. Nostri, aream uulgo uocant une planche, à planitie. Plana enim area eleganter dicitur à Palladio cum de intubis loquitur, pro diligenter æquata & com-planata: aut etiam ampla, propter numerosas radices. Di citur & area quibusdam à quadrata forma, ung carreau: sed hæc nimis uulgaria sunt. 84

Puluini (mea quidem sententia) uidentur hoc ab areis differre, quòd molliores sint, & ueluti fimo super ipsis areis coacto tanquam tori instruantur, ad superponenda semina quæ uberius terræ alimentum desiderant. quæq́; propter sui frigiditatem mollioribus & calidioribus fo-mentis opus habent, quales sunt pepones & cucumeres: quibus etiam aßidua irrigatione est opus. Fiebant enim puluini ad eorum similitudinem, in quibus sedemus, quo mollior esset seßio etiam ipsis herbis, & minus infestaren tur hyemis aquis, quemadmodum inquit Columella lib. 12. Quòd autē in areis uel super areis puluini interdum comp

componerentur, docet idem autor libro tertio: Omnium (inquit) generum ramos circa Calend. Martias in hortis per puluinos arearum diſponere conuenit. nomen autem adhuc uulgo retinet, appellamus enim puluinum, une couche, quaſi torum dicere uellemus cum Plinio libro 19. cap. 4. Fimum, inquit, tres pedes altè cum terrà miſceri, areis diſtingui, easq́; reſupinis puluinorum toris ambire, ſingulis tramitum ſulcis, quà detur acceßus homini, ſcatebrisq́; decurſus. Eſt igitur puluinus areola terram elatam inter duos ſulcos complectens, in qua ſemina obruuntur, quæ in agris porca à porrigendo appellatur. Varro libro primo de re ruſtica, cap. 35. Violaria in fundo facere non eſt utile, ideò quòd neceſſe eſt è terra ad ea obruenda puluinos fieri, quos irrigationes, & pluuiæ, & tempeſtates abluunt, & faciunt agrum minorem. Atque hæc de puluinis. 85

Interualla autem appellabimus, eos ueluti ſulcos & tramites, ut inquit Plinius, qui inter quaslibet areas fiũt, ut circunquaque diſcurrere poßit olitor, uel qui ipſius horti curam & delitias diligenter contemplari uolet: præterea etiam ad aquarum decurſus: areæ enim ipſæ in interuallis ſeſe expurgant. Cato, Cum deformabis areas, interuallum facito inter eas.

SECTIO AREARVM. 86

VEniamus nunc ad ipſarum arearum deſcriptionẽ: hoc eſt enarrationem eorum florum, herbarum, & plantarum, quæ in his conſeri & ſeminari ſolent. Quæ res ut à nobis breuiori & faciliori compendio exequa-

tur, necesse est nos primùm ipsarum ueluti quandam diuisionem facere: nempe ut cuique areæ suas herbas proprias adscribamus, quas etiam suo ordine enarrabimus: deinde uerò ad minus generalia progrediemur. 87

Faciemus igitur in horto nostro quatuor areas, in quibus omnes herbas & flores hortẽses complectemur. 88

Primam autem aream, coronalem appellabimus, nempe in qua describemus herbas, & flores maximè coronarios: hoc est quibus puellulæ suas corollas & serta, aut fasciculos contexere solent. 89

Secundam, uocabimus odoratam, in qua omnes alias herbas suauis & grati odoris recensebimus, quæ in hortis reperiri solent: præter eas quibus coronæ fiunt. Quo in loco etiam annumerabimus eas, quæ non solum folia, sed & radicem odoratam habent. 90

Tertiam aream, dicemus olitoriam, in qua duos puluinos faciemus: unum, qui acetarius dicetur, complectetur enim eas herbas, quibus acetaria condiri solent: alterum, qui condimentarius uocabitur: in eo enim conserentur herbæ, quibus in condiendis iusculis utimur, uel ad saporem conciliandum, uel etiam ad purgandam, aut astringendam aluum. 91

Quartam uerò appellare licebit escariam, nempe in qua eas herbas conseremus, quæ edules sunt, & quibus per certa anni tempora aut crudis aut coctis uescimur. Hæc uerò duos etiam puluinos habebit. Alterum earum herbarum, quarum fructibus alimur, aut pro cibis uti poßumus. Alterum autem earum, quæ radices esui optimas nobis præbẽt, & quas pro delitijs habemus. Sed iam

ad pri

ad primam aream tranſeundum.

AREA CORONALIS. 92

PRima igitur area,ut iam diximus,coronalis appel=latur, quæ flores & herbas coronarias complecti=tur. In hortis enim ſeri etiam coronamenta iuſsit Cato, mirabili maximè florum uarietate, inquit Plinius. Quæ omnia priuſquam explicemus,commodum erit, aliquid de ipſis coronamẽtis & ſertis, ac faſciculis dicere,quaq; ratione ab antiquis fiebant. 93

Coronamenta triplici ratione apud antiquos fieri ſo=lere, Theophraſtus autor eſt: quemadmodum apud nos quoque uidemus in ijs corollis puellaribus, quas illæ uo=cant,des chappeaulx. Aut enim floribus odoratis fiebãt, & uiolis ijs quæ leucoiorum nomine comprehenduntur, des girofflees. Aut floribus quæ ſine odore eſſent:ut Io=uis flore,quæ Græcis διὸς ἄνθος dicitur,des coquelourdes: item etiam cyano, quæ à cæruleo colore nomen habet, uulgo blaptiſecula,des aulbisfoins, & permultis alijs flo ribus eiuſcemodi. Aut etiam fiebant coronæ folijs odora=tis,ut abrotano,maiorana,roſmarino, & ſimilibus. Pli=nius autem tantùm duo coronarum genera ponit: alias enim dicit floribus,alias folijs fieri ſolere. 94

Coronæ hybernæ,chappeaulx dhyuer,fieri etiam ſo=lebant antiquitus, quemadmodum & hodie apud nos fiunt,ramento è cornibus tincto,cum terra flores negat. Plinius. 95

Corolla,ung chappelet,propter gracilitatem nomina=ta,fiebant'que etiam antiquitus corollæ laminis æreis in=

auratæ & inargentatæ. Quinetiam Craßus diues, primus argento auroq́; folia imitatus, ludis ſuis corollas dedit: quas qui innecterent, corollarij & coronarij dicebantur, des chappeliers. 96

Nectere coronam, faire ung chappeau. Plinius lib. 21. cap. 3. Nec nos nunc ſcilicet coronas nectemus. 97

Coronariæ cuiuſdam meminit Plinius ſuprà ſcripto loco, quam Glyceam appellat: quæ imprimis ob ſingularem texendarum coronarum artem ſtephanoplocos appellata eſt, quo nomine Græci coronariam intelligunt, une chappeliere. 98

Strophia & ſtrophiola, pro tenuibus coronis aut ſertis idem autor poſuit, ἀπὸ τοῦ ϛροφάω, quod eſt uerto: ijsq́; coronis maxime utebantur ſacerdotes. Cice. de ar. reſpo. A' ſtrophio, à pſaltrio, à flagitio, à ſtupro eſt factus repente popularis. 99

Serta, inquit Plinius, cum è floribus fierent, à ſerendo ſerniæ appellatæ ſunt: nempe à ſertis, & digeſtis inuicem floribus frondibusq́;, ex quibus ab initio fieri coronæ primùm cœperant. Applicabantur autem huiuſmodi ſerta, hoc eſt coronæ frondeæ templis & ſepulchris, aut etiam bacchantium capitibus. Virgilius,

—Sertisq́; recentibus halant. Idem de Sileno,
Serta procul tantum capiti delapſa iacebant,
Et grauis attrita pendebat cantharus anſa. 100

Faſciculus florum, ung boucquet de fleurs. Cice. lib. 3. Tuſculanarum quæſtionum, Faſciculum ad nares admouebis, incendes odores, & ſertis redimiri iubebis, & roſa. Quo in loco quidam faſciculum interpretantur pro

ſudar

ſudariolo (ita enim appellauit Liuius linteolũ quo faciem abſtergimus, & nares expurgamus, ung mouchouer) Sed id mihi non ſatis uidetur rationi conſonum: faſciculus enim per ſe, res inuicem & in unum colligatas ſignificat: unde faſciculum literarum dixit Cicero, pro multis literis ſimul colligatis, ung pacquet de lettres. Quæ res me mouet ut etiam recte appellare poßimus faſciculum florum, pro floribus inuicem colligatis, quos odoris gratia nõnunquam circunferre ſolemus: quod etiam à nonnullis olfactoriolum eleganter appellatum eſt. 101

SED *iam ad ipſorum florum deſcriptionem ueniendum: ac primum de odoratis, deinde uero de ijs qui odore carent, tametſi in coronis ueniunt, dicendum.* 102

Leucoia, leucoiorum, des giroflees: proprie quidem, hoc eſt, ex ipſius uocabuli ſignificatiõe, de uiolis albis diceret: id enim Græca dictio ſonare uidetur λευκόιον: *Sed tamen ad alios flores eiuſdem generis etiam refertur: quanquam aut rubri, aut lutei interdum ſint: ſed luteæ uiolæ, inquit Dioſcorides, præcipuus eſt in medicina uſus. Has autem omnes uiolas uulgus noſtrum uocat, des uioliers: de quibus tempus eſt, ut ſeorſim dicamus.* 103

Leucoion candidum, des uioliers blancz, ou des giroflees blanches, ea eſt uiola quam uulgo quidam gariofilatam albam uocant. Quod nomen, quanquam ineptum uideatur, ut bis idem repetitũ quiſpiam iudicet: eo tamen loquendi genere uſus eſt Columella lib. 10. Candida, inquit, leucoia, & flauentia lumina calthæ. 104

Leucoion luteum, des uioliers iaulnes, uulgus pharma

copolarũ,ut prius diximus,uocat uiolam Cheiri,frequentiſsima eſt hæc uiola ſuper antiquis muris,ac tectis. 105

Ios Græcis, Latinis uiola, de la uiolette,eſt proprie quam uiolam nigram,aut purpuream,aut martiam uulgo uocamus:nigra quidem appellata, quòd purpureo colore adeò tincta ſit,ut nigreſcere uideatur. Quidam uiolam quadrageſimalem uocant,alij matrem uiolarũ: ſunt autem eius generis aliæ quidem duplices quæ ſatione fiunt,& odoratæ ſunt:aliæ ſimplices,quæ agreſtes ſunt, & nihil aut parum olent:aliæ ab ipſa natura albæ proueniunt,tam ſylueſtres quàm ſatiuæ. 106

Viola autumnalis Ruellio,menue pẽſee,inter leucoia nigra poni poteſt:nullam enim eius floris peculiarem,ac propriam deſcriptionem inuenio. Quidam eum florem, neſcio quo iure,uiolam trinitatis appellant, quòd tribus coloribus diſtincta ſit. 107

Sed quando de uiola nobis eſt ſermo, ſubit hoc loco, ut dicam quod mihi inter legendum occurrit,Varronem de re ruſt. uiolam pro omni uiolarum genere accepiſſe, Et apricis (inquit) ut ibi uiolam ſeras,& hortos facias. Atq; hinc uiolaria ab eodem appellata lib. primo, de re ruſtica, capite triceſimoquinto, pro loco uel parte aut area horti,uiolis & floribus conſita. Violaria,inquit,in fundo facere non eſt utile, ideo quòd neceſſe eſt è terra ad ea obruenda puluinos fieri, quos irrigationes, & pluuiæ, & tempeſtates abluunt, & faciunt minorem agrum. Eadem etiam floralia à florum multitudine eidem autori appellantur: Nec minus, inquit, ea diſcriminanda in conſerendo, quæ ſunt fructuoſa ab ijs quæ

ſunt

ſunt propter uoluptatem, ut quæ pomaria & floralia appellantur. 108

Viola altilis Barbaro ea eſt, quam uulgus noſtrum uocat, des armoiries. Dioſcorides & Plinius uettonicam appellare uidentur. Quidam etiam Britannicam uocauere, quòd in Britannia ſit frequens. Inter huius generis flores annumerandi ſunt, quos Itali cariofillos uocant ab odore, noſtri des oeilletz, tantum hoc intereſt, quòd ſatione & cura olitorum, tum odorem ac coloris uarietatem, tum etiam ſoliorũ magnitudinem ac formam acquiſiuerunt. Caueto autem ne cum uulgo, huiuſcemodi florem hyacinthum appelles. Eſt enim hyacinthus Græcis, quod Latini uaccinium appellant: cuiuſmodi memini me uidiſſe in noſtris pratis Gallicis: creſcit enim unà cum ſatyrio: ſed odoratiſsimũ florem gerit, propemodum odore ſimilem uiolæ altili, ſed uehementiorem: & colore ac foliorum ordine differt à ſatyrio, eſtq́; radice bulboſa. 109

Narciſsus etiamnum apud Italos in hortis eſt frequentiſsimus, nomenq́; integrum apud eos retinet: dictus autem flos, ἀπὸ τῆς ναρκῆς, hoc eſt à ſopore & torpore, quòd eius odor ſi diutius naſo admoueatur, tandem mentis torporem inducat. Omittam hoc loco fabulam egregij illius pueri quem in herbam ſui nominis conuerſum à dijs fuiſſe poëtæ fingunt: cuius rei qui plura deſiderat, habeat in promptu Ouidij Metamorphoſim. Cæterũ quando hæc herba, apud nos ſatis eſt infrequens, ut apud Italos autumnalis uiola, eius deſcriptionem ſubnectemus: Eſt autem dodrantali altitudine, folio porraceo, caule

herbaceo

herbaceo, flore albo utplurimum, qui in coronamenta uenit, calicemq́; ueluti purpureum habet, radicem bulboſam. Cætera requirito ex Barbari corollarijs in Dioſcoridem. Plinius duo Narciſsi genera facit. Theophraſtus florem huic eſſe nigrum ſcribit: atque id de ſemine ipſo, quod nigrum & prælongum eſſe conſtat, intelligendum eſſe Barbarus putat. 110

Calendulam, noſtri uocant, du ſoulſilz, quaſi ſolarem, cum Cornelio Celſo, aut ſoliſequium, aut heliotropion dicere uelint. Quæ tamẽ an re uera ita appellari debeat, plane ignoro: nam ut hæc quidem herba cũ ſole ſeſe circumagere uidetur, ita permultos habet eius proprietatis flores ſibi ſimiles. Præterea quod à Dioſcoride ſcribitur heliotropion, id etiam ſcorpiuron, hoc eſt ſcorpionis caudam, ſeu ſcorpioctonon, quòd ſerpentes enecet: itẽ etiam uerrucariam, quòd trita herba uerrucas ſanet, appellari certum eſt. Quæ omnia noſtræ calendulæ haudquaquam conueniunt. Cæterum flos ſubflauus & luteus, quem hic deſcribimus, proprie quidem calendula appellatur, quod nomen adhuc hodie Itali uulgo retinuerunt: appellant enim illi, florem omnium menſium, fior d' ogni meſe, quòd quolibet menſe & quibuslibet Calendis ſponte renaſcatur, tam hyeme quàm æſtate. Quibuſdam tamen leontopodion appellatur. 111

Baccharis, herba fruticoſa qua faſcinum depellitur: addiq́; ſolebat in coronis apud ueteres. Vnde Virgilius,

–& bacchare frontem
Cingite, ne noceat uati mala lingua futuro.

Folia habet uiolæ ſimilia, uerbaſci magnitudine: hoc eſt

phlomi:

phlomi: quæ herba uulgo appellatur, du bouillon blanc: florem autem gerit ex albo purpurascentem. Ac ne quis putet nos bacchare carere, sane frequentißimam reperimus in margine fluminis Matronæ, in agris D. Mauro iuxta Parisios uicinis, sed nomen uulgare nobis ignotum est. Caueto autem diligenter, ne pro baccharis dicas bacchar: est enim bacchar ea herba quam uulgus nostrum metathesi literarum, ac diminutionis syllaba addita uocat du cabaret, Græci asarum appellant: estq; folio hederæ, sed rotundiore. Eius folio, carpo admoto utuntur nostræ mulierculæ ad febris ardorem depellendum. 112

Exigit hic locus, ut etiam de lilijs pauca differamus, quando & quoddam liliorum genus in coronis uenire solet, & omnia liliorum genera sunt odorata. 113

Lilium itaq; quod Theophrastus λείριον etiam uocat, Græci Crinon appellant, du liz: ex Iunonis lacte natum quidam perhibent, resperfa terra, dum Hercule dormienti uberibus admoto, mox post suctum digresso, lacte fluxit: Ideoq; à quibusdam Iunonis rosa dicitur. Fiũt etiam lilia purpurea arte hortensi, maceratis in fece uini scapis, antequam serantur mense Martio: & in scrobe circunfusis eadem fece. Sunt & lilia rubra, à purpureis, ut opinor, differentia: nam sponte in montibus Patauio uicinis huiuscemodi florem crescentem uidimus. Cui etiam similes uisuntur hodie in horto Gasparis à Gabrielis, uiri inter nobiles Patauinos longe nobilißimi, & omnibus animi, atq; ingenij dotibus admodum insignis. Cui præter omnium bonarum ac liberalium artium perfectam

cogni

cognitionem, hoc etiam laudis & gloriæ acceßit: quòd omnes facultates suas (quibus inter cæteros contentißimus uiuit, nihil ut amplius expetat, præter id quod habet) in hortuli sui diligentißima cura insumat: neq; uero aut pecunijs aut diligentiæ parcat, ut omnibus etiam rarißimis floribus ac fructibus, ex remotißimis orbis partibus aduectis, abundet: hanc sibi laboris sui extremam gloriam proponens, ut doctos omnes iuuet, & frequentem cum ijs de plantarum cognitione sermonem habeat: se denique felicißimum ratus, siquando aliquid, quod nobis ignotum fuerat, ante oculos proponat. Sed ad rem. 114

Est & aliud liliorum genus, quod lilium agreste aut syluestre uocatur, aut etiam lilium marinū, Græci Crinon agrion, & hemerocallen uocant: cuius flos in coronis præcipuus habetur, serebaturq; in hortis apud antiquos eius rei gratia. folium, inquit Dioscorides, & caulem habet lilij, porraceo colore, flores in caule per singulos exortus terni aut quaterni erumpunt, lilij diuisura: postquam dehiscere cœperunt, colore perquam pallido, radice bulbosa. Liliaginem præterea appellant nonnulli uel liliastrum, id lilium agreste, quod nullum in medio crocum habet. 115

Quod autem nōnullis lilium conuallis, seu lilium conualliū dicitur, de quo in sacris literis multa. crescit enim potißimum in uallibus, & receßibus collium: id esse putat Otho Bronfeltius, quod nos uulgo uocamus du muguet, antiquis, quantum opinor, herbarum scriptoribus incognitū: tantùm enim duo folia habet, aut ad summum

tria,

tria,poligonato ferè similia, quod quidam uocant sigil-
lum Salomonis. Aliquibus tamen magis placet eam esse
herbam,quæ Galeno & Dioscoridi Bubonium uocatur,
à bubone,hoc est glandula inflammata,cui adalligata her
ba plurimum prodest: sed cærulei floris est Bubonium.
præterea circa florẽ folia habet stellatim decussata. Itaq;
minus conuenit descriptioni. 116

Iris siue flammula,des flambes,à cœlestis arcus figu-
ra,quæ in florum coloribus cernitur, tum etiam à folio-
rum similitudine, quæ flammæ linguas referunt, dicta.
Quinetiam nonnulli gladiolũ etiam appellauere eadem
ratione: unde in quibusdam Galliæ partibus nomen ad-
huc retinet: uocant enim du glaiz. Radicem habet odo-
ratissimam, quam uerno tempore in solis umbra sicca-
tam,ac minutim conscissam,nostri in capsis suis reconde
re solent,ut uestimentis gratiam odoris concilient. Cæte
rum quædam iris florem album gerit, quem cæruleo lon
ge odoratiorem esse certum est.Reliqua ex Barbaro de-
sumito. Nunc autem ad alios flores coronales uenien-
dum,qui nullius odoris sunt:sed tantum coloris uarietate
& gratia,oculos oblectant. 117

Amaranthus siue amaranthũ, du passe uelours, quasi
flos immarcescibilis dicitur: diutissime enim colorem reti
net. Est autem flos ille spicatus, quibusdam magis, qui-
busdam minus,admodum purpureus, aspectu pulcherri-
mus,nullius odoris aut saporis. Qui uino albo aut aquæ
per horam immersus,rubrum colorem adfert.

Iouis flos,qui Græcis dios anthos dicitur, hoc est Io-
uis flamma,uulgus uocat,des coquelourdes:colore tantũ

com

commendatur, inquit Plinius, licet sine odore sit, & coronarius: & obseruatur semine, tamen æstate floret, non autem per hyemem. 118

Anemone, de la passe fleur, uerbum ipsum sonat herbam uenti, quòd eius flos, dum uentus flat, aperitur: dum autem minus, clauditur. Ruellius fremium uertit in Dioscoride, quibusdam tamen fenion uocatur. Est autem duplex, satiua quæ florem rubrum habet, folia coriandri, & uulgo id nomen retinet quod superius dictum est: est etiam alia erratica, quam uulgus uocat, des coquerelles, quæ primo uere crescit, flore cæruleo, quo nostræ mulierculæ solent tingere oua, quæ uocant paschatis, les oeufz de pasques. 119

Consolida minor. Græcis symphitum minimum, des marguerites, quibusdam etiã des pasquettes, similis quidem est illi cõsolidæ, quæ in pratis paßim crescere solet: sed hæc est satiua magis, & cultura elegantior apparet. dicta consolida, quòd eius folia cõiunctas partes & cohærentes faciat, quæ prius disiunctæ fuerant. Est & symphitum petreum, dictum, quòd in petris & locis saxosis nascitur: uulgus buglam uocat, du bugle. est præterea aliud symphitum magnum, quæ cõsolida maior uulgo dicitur, de la consyre, cuius radix tam acri uirium robore est prædita, ut si ollæ ad ignem imponatur cum dißectis carnibus, eas conglutinet, & ex multis frustis, unam tantum partem faciat. Est item alia consolida quæ media dicitur, atq; hæc non omnibus nota est. Sed hæc de coronarijs floribus satis sint dicta. æquum est nunc, ut ad aliam aream digrediamur, quæ odorata uocabitur.

AREA ODORATA. 120

SEcunda hortuli nostri area, odoratas herbas complectetur, quæ aut florem nullum habent, aut si quidem habeant, eo tamen non utimur in coronis, quin potius tota herba, quæ ex se ipsa suauem odorem refert. Itaque ab abrotano incipiemus. 121

Abrotanum, quod mas appellamus, uulgus nostrũ uocat, delauroèsne, sarmentosum est, amarum admodum, odore nõ usqueadeo iucundo, minusq; album quàm fœmina: semine tenui, ac numeroso. 122

Abrotanum autem fœminam, quidam chamæcyparißum uocant, hoc est cupreßum humilem: arborescit enim, & quandam similitudinem habet cum ipsa cypar-risso arbore, sed albius est: unde etiam uulgo nomen retinet, du cypres. fruticat autem arboris specie folijs seriphij modo minutim incisis: candicat circum ramulos. Quinetiam flores permultos gerit, fulgoris aurei, atque in summo comantes. Eius autem sapor & odor abrotano mari admodum proximus. 123

Absynthium uulgus uocat de l'aluyne, alijs appellatur, du fort, propter insignem amaritudinem: fortaßis ob id quòd aloës saporem habeat, hoc est amarum admodum. Quidam tamen nomen Latinum imitantes, uocant de l'absynse. 124

Sunt autem absynthij tria genera. Aliud enim est ponticum appellatum, quod Græci βαρύπικρον uocauere, quia minus sit amarum: cuius pastu pecora in Ponto felle carere creditum est. Est autem folio & flore multo mino-

ribus quàm cætera absynthia, habetq; facultatem astringentem admodum, sed parum amarum est: atque id esse puto, quod uulgo absynthium Romanum appellamus. Aliud item est absynthium marinū, quod & seryphium dicitur nobis quidem ignotum, sed tamen cuius semine quidam nos uti putauere, quam illi barbotinam uulgo dicunt: qua condita utuntur aduersus infantium lumbricos. Crediderim tamen potius, id semen esse eius absynthij, quod quidam Santonicum uocant, à Santone regione Galliæ quæ uulgo uocatur Santonge, unde & herba santonica à Columella est appellata: Est'que odore iucundo, sapore minimum amaro. Cæterum, ut reuera dicam, id absynthium quo uulgo utimur, pugnat maxime cum descriptione Dioscoridis. Neque uerum absynthium audio apud nos reperiri, aut si reperitur, id quidē est apud Sanctones, aut circa Montem peßulanum. 125

Amaracum pro maiorana, quæ & sampsychus dicitur, Plinius & Dioscorides accipiunt: Galenus autem, sampsychum quidem maioranā appellat, sed amaracum aliud esse contendit: nempe idem cum ea herba quæ parthenion Græcis, hoc est uirginalis, matricaria Latinis dicitur: quòd contusa, matricis dolores sanet: uulgus nostrum uocat hanc herbam, de lesbargoutte, à guttis spargendis: quòd eius folia trita & admota ori in dolore dentium, guttas pituitæ spargant & eliciant. Eius herbæ descriptio proxime accedit ad artemisiam, quapropter à quibusdam etiam parthenion appellata est. Sampsychus autem siue sampsuchus, pro maiorana quam uulgus uocat, de la marioleine, indubie sumitur: Sed & Co-

lumellam

lumellam & Plinium & Varronem, item etiam Virgi-lium, Lucretium, & Seruium, idem esse sampsychum cum amaraco asseruisse uideo: quapropter quid de hac re certi affirmem, nescio. Ait enim Virgilius secundo Aeneidos,

–ubi mollis amaracus illum
Floribus, & dulci aspirans complectitur umbra.

Quo in loco Seruius pueri cuiusdam meminit, quem regium unguentarium uocat, qui casu lapsus dum ferret unguenta, maiorem ex confusione odorem creauit. Vnde optima, inquit, unguenta amaracina dicuntur. Sed hic postea in herbam sampsuchum uersus est, quam amaracum uocat Virgil. Hæc Seruius. Columella uerò.

Grataq; (inquit) iam ueniāt hilari sampsycha Canopo.

de amaraco certe intelligit. Plinius item libro 12. capite 11. idem esse unguentum sampsychinum cum amaracino asserit, quod idem etiam facit Dioscorides libro primo capite 67. Lucretius,

Aut amaracinis blandum stacteq; liquorem. de illo oleo loquitur, quod ex maiorana fieri solebat, atq; hinc prouerbium, Quid cum amaracino sui. Quocirca in tanta uerborum controuersia, cum certi nihil affirmare possim: tantum illud mihi satis fuerit explicauisse, & quid parthenion, & quid sampsychus fuerit. 126

Artemisia, de larmoise, ab Artemisia uxore Mausoli regis quæ sibi hanc herbam uendicauit dicta: quibusdam magis placet ab Artemide Regina Cariæ, uel ab Artemide Diana, quòd instar Dianæ parturientes adiuuet, unde à Græcis parthenis, id est, uirginalis, primò

appellata est, quòd uirgo dea illi nomen dederit: mox autem (inquit Barbarus) βασιλικὸν λαχάνον, id est regium olus appellauere. Duplex autem est Artemisia: alia enim latifolia, & hæc maxime hortensis est, odore acuto, sapore admodum amaro, ut hac ratione lumbricorum doloribus prosit: alia est tenuifolia, à Græcis leptophillos dicta: est enim folio multo minore quàm altera: sed odoris & saporis eiusdem. Crescit autem locis maxime sabulosis. Est præterea tertia artemisiæ species quam Apuleius Tageten appellat. 127

Calamintha, calaminthæ, siue Calaminthe calaminthes, siue Calaminthum calaminthi: quidam putãt eam esse, quæ uulgo dicitur herba catti, de lherbe au chat, quòd eius odore usqueadeò delectentur feles domestici, ut hac herba inuenta sese circunuolutent, & eam diutius attrectent. Quod si est, sanè erit tertia calaminthes descriptio, quæ in Dioscoride reperitur: quam nonnulli eandem esse cum galiopsi putant. Secundum autem Calaminthi genus, quod Dioscorides Nepetam siue Nepitam à Latinis dici asserit: folio quidem est origani, odore iucundo, multo inferiore mentæ. 128

Est autem triplex origanum siue origanus, nempe heracleoticus ab Heraclia ciuitate Ponti, in qua est frequens: habet autem folia hyssopi, & odorem eundem: Secundum origanum, quod agreste uocatur, folio est prioris origani: Tertium uerò, quod origanum onitis siue prasion dicitur, maioranæ simile folium habet, unde uulgus nostrum id uocat, marioleine Dengleterre: est enim, quantum ex ipsis Anglis intelligere potui, apud Britan-

nos

nos frequentißima. 129

Menta uerò, de la mente, multiplex quidem est, à Græcis hediosmos dicta, hoc est suaueolens: menta autem appellata, quòd suo odore mentem excitet. Sed quæ uera menta dicitur, du bausme, folio est pusillo, nigriore & longiore, caule rubro, neque adeò fruticat. Mentastrum autem, maior menta uocatur, hoc est quæ caule altiore & latioribus est folijs. Est & menta aquatica, quæ à Dioscoride cyßimbrium dicitur. 130

Sed ut ad nostrum pulegium redeamus, est aliud pulegij genus, quod uulgo pulegium regale siue aquaticum dicitur, folia minuta habens, paulo maiora serpilli folijs, flores cæruleos, caulem ex albo roseum per singula internodia ambientes, Græci glichon uocant. Huic autem aquatico pulegio similis quædam planta in montibus & siccis locis crescere solet, quæ pollium montanum appellatur, du pouliot sauuaige: folio serpilli, sed paulo latiore, flore cæruleo: apud eum collem Lutetiæ uicinum frequens, qui Eritius dicitur.

Costus uel costum, uidetur quidem aliquantulum referre & uel ex ipso nomine conuenire huic plantæ quam uulgus nostrum uocat, du coq: est enim amara & odorata: cæterum alijs rebus haud satis refert descriptionem Dioscoridis: quapropter commodius fortasse fuerit, si uulgarem plantam nostram pseudocostum appellemus: nam & Ruellius potius eam esse dicit, quæ siue siliquastrum, siue piperitis ab antiquis appellata est. Cæterum tria costi genera fecit Dioscorides solis natalibus tantum inter se differentia: fuit enim Arabicus, Indicus & Syriacus

costus. Plinius uero nigrum & album costum facit. 131
Hyssopus siue hyssopum, de l'hisoppe, inter odoratas herbas etiamnum annumerabitur, quanquam tamen iusculis condiendis etiam commoda sit. sed & floris cærulei iucunditate coronamentis prodest: habet autem odorem satis acutum. Plinius libro 25. cap. 11. 132
Nardus Celtica, ea est, authore Marcello quam hodie lauandulam uocamus, de la lauande: dicta quidem Celtica, non quòd crescat, aut frequens sit in nostra Gallia circa alpes: sed in Liguriæ montibus circa Genuam, in Gallia comata, uersus Apenninum montem: Item etiam in Pannonia. Lauandula autem dicta, quoniam magnum uectigal Genuẽsibus mercatoribus præbet quotannis in Africam eam ferentibus, ubi lauandis fouendisq; corporibus Lybes ea utuntur, nec nisi decocto eius abluti, mane domo egrediuntur. Hæc Marcellus in Dioscoridem. 133
Ozimon, regia herba, siue basilica aut basilicon à Liguribus uocata, du basilic, flagrantißimi & uehementißimi odoris, unde nomen accepisse credimus, nempe à uerbo Græco ὄζω, quod significat redoleo. Ocymon autem (ne quis fallatur) ab ὠκύς dictum, hoc est à celeritate nascendi, est id quod in tritico & segetibus succrescit, ac sæpius ipsas segetes suffocat, uulgus nostrum uocat, de la dragee aux cheuaulx, estq; lenticula & uicia simul commista. Ocymum inquit Varro lib. 1. de re rustica, capite 31. dictum ab ὠκύς, quod est cito: quia aluum bubus citet, & ideo ijs datur, ut purgentur. 134
Saluia

Saluia Latinis & Plinio, Græcis elelisphacos, de la saulge, dicta quòd saluos nos seruat & efficit. Est autem duplex: maior quæ & latifolia dici potest, uires'que minus efficaces habet: & minor, quæ uulgo franca dicitur, de la saulge franche, à Theophrasto sphacelus appellata: quæ à multis putatur esse lauandula: de qua prius dictum est, quam quidam nardum celticam putarunt, cum potius pseudonardus dici debeat. 135

Satureia, de la sarriette, quibusdam etiam Thymbra appellatur, à qua Thymbræum Apollinem cognominatum putant: frequentior in iusculis quàm sertis aut coronis. Ouidius,

Sunt qui præcipiant herbas satureia nocentes Sumere. Columella autem Thymbram à satureia separat. De hac uerò Plinius libro 19. cap. 8. Est & alia thymbra perpetuò uirens, uulgo appellata, sarriette dangleterre, facultate multo calidiore quàm prior, folijs'que similibus, sed strictioribus & longioribus paulò, atque in ambitum serratis. Quam plantam memini me uidisse in horto amplißimi Cardinalis Parisiensis. 136

Ruta, de la rue, quam Græci peganon uocant. Duplex est, mas & fœmina. Plinius lib. 20. cap. 13. Est item ruta satiua omnibus nota, quæ odore & gustu, pestilenti aëris inspirationi medetur: præterea etiam agrestis ruta, quæ à pharmacopolis armel uocatur, arabico nomine, est'que tetri admodum odoris.

Tanacetum Plinio, ea est herba quam uulgo uocamus, de la tanaisie, ne quis fortaßè putet eam esse, quæ

athanaſia dicitur Dioſcoridi:illa enim eadem eſt cum am broſia,quam antiqui cibum deorum fuiſſe confinxerunt, unde etiam immortalitatem præbere dicta eſt.

Chamæmelum,de la camemille, quòd eius mali quod curtipendum uel capendutum uocamus,odorem habeat, Græcis antemis dicitur. 137.

Thymus uel etiam thymum,du tin, apium melliferarum pabulum.unde Virgilius.

Dumq́; thymo paſcentur apes,dum rore cicadæ.

Sunt autem eius apud Hermolaum Barbarum genera duo:candidum quod radice eſt lignoſa,& in collibus naſcitur,eſt'que omnium optimum:alterum nigricante flore,minoris precij. 138

Eſt etiam epithymum ſiue epithymus, quod thymi cuſcutam conuertere poßumus, dictum quia thymo ſuperfloreat. Cuſcuta enim,ſiue conuoluulus Dioſcoridi,ſi ramos thymi in hortis uicina apprehenderit,ſeſe ita circunligat ipſi thymo, ut etiam ab ipſa eadem thymi radice nutrimentum ſibi familiare accipiat, atq; etiam floreat quēadmodum ipſe thymus,& uires etiamnū ſimiles à thymo mutuatur,interdū quidē maiores & uehemētiores quod idē aliquando facit in hyſſopo:& ſaluia. 139

Praſium Græcis, marrubium Latinis, quod nomen etiam uulgaris ſermo retinet, du marrubium. Duplex quidem eſt:album,quod odore eſt iucundo, ſapore amaro,hinc obſtructiones potentißimè liberat.aliud uerò nigrum,odore fœtido,& folijs non uſqueadeò albis, Græci appellant balotem,nos marrubium commune. creſcit enim paßim in agris circa margines itinerum: utrunque autem

autem marrubium folia mentastri habet, sed paulò maiora. 140

Melissophyllon, uel meliphyllon, de la melisse, dictũ à Græcis quasi folium apium, & melleum siue mellitum folium, Latinis apiastrum: non quòd syluestre sit apium, quemadmodum mentastrum, ut Valla existimauit, sed quòd apibus iucundissimum sit, unde hac herba solent confricare aluearia ipsi rustici, siquando apes reuocare cupiunt dum aufugerunt: quemadmodum etiam dum cupiunt eas exire, confricant ea herba, quæ cotyla fœtida appellatur. Cæterum id apiastrum etiam à Latinis citrago nominatur, quòd trita malum citreum oleat, quod uulgus uocat ung citron. 141

Orminum siue etiam horminum, de la toute bonne, Plinius putat esse quam Latini cuscutam, hoc est syluestrem asparagum uocant. Est autem horminum hortense & agreste. Hortensis autem hormini folia sunt latiora & albidiora, agrestis nigriora & strictiora, utriusq; caulis quadrangulus. Quidam tamen negant id olus hortense, quod orminum uocamus, esse uerum horminum: cuius opinionis est episcopus Megalonensis, uir cum multarum rerum cognitione insignis, tum maximè de herbariæ rei scientia bene meritus. Sed ut ad rem redeamus, Hortensis hormini flore & semine in dolio uini, dum adhuc feruet, imposito, aiunt gratiam maximam conciliari ipsi uino, & gustum referre uini odorati & cretici, quod uulgo maluaticum uocant. 142

Anethũ, de lanet, maratho ferè simile conspicitur, umbellamq; odoratam gerit, floribus luteis undiq; refertam,

quos siccatos in sole, & capsis suis impositos, nostræ mulierculæ in summis delitijs habent, ad uestium odorem, atq; etiam linteorum. Sed nunc ad aream olitoriam ueniendum.

AREA OLITORIA. 143

TErtiam hortuli nostri aream olitoriam appellabimus, nempe in qua uarij generis olera reperiũtur, quibus tum in acetarijs, tum etiam in iusculorum condimentis utimur. Quapropter duos eius areæ puluinos faciemus. Alterũ quem acetariũ uocabimus, in quo herbas eas recẽsebimus, quibus crudis, & oleo, aceto, ac sale conditis uescimur præsertim æstate: alterum quem condimentarium dicemus, in quo eas etiam referemus, quibus in cõdiendis iusculis, uel ad saporis gratiã, uel etiã ad uẽtrem soluendum utimur. Ac primum de acetarijs dicendum.

PVLVINVS ACETARIVS. 144

Primum igitur declarabimus quid acetarium, deinde uerò ad eas herbas quibus acetaria fiunt, ueniemus.

Acetarium, une salade, ab aceto fortaßis deductum est, quòd herbæ ipsæ cum aceto & sale ederentur, quemadmodum salita uulgo, tum apud nos, tum etiam apud Italos appellatur, à sale. Plinius uerò ab accipiendo acetarium deduci uidetur innuere lib. 19. cap. 1. Horti (inquit) maximè placebant, quia non egent igni, parcerentq; ligno. Expedita res, & parata semper, unde & acetaria appellabantur. Itaq; ab accipiendo deduci uidetur, quòd ex ipsis hortis expeditæ herbæ, & paratæ semper in usum nostrum à nobis accipi possent. Iam ad ipsas herbas

bas deſcendamus. 145

Lactuca, quam Græci Thridacem uocãt, une laictue. Dicta (inquit Palladius in Ianuario) quòd abundantia lactis exuberet: quod quidem lac uentrem leniter mouere dicebatur: unde apud ueteres in primis epulis ueniebat. Mart.

Prima tibi dabitur uentri lactuca mouendo Vtilis.

Cæterum lactuca eſt agreſtis & hortenſis. agreſtis quidem alia eſt, quam nonnulli pro uera endiuia oſtendunt: Quædam uerò quæ chondrylla uulgo dicitur, atq; ea eſt quæ materno ſermone à noſtris appellatur, du lettron. folio quidem cychorij, latiore tamen, albiore, & minus inciſo, ſed lacteſcit quemadmodum lactuca. Hortenſium autem lactucarum quædam ſunt ſeſsiles, criſpæ, & capitatæ, quas uulgus uocat, des lettues a pomme: quoniam dum percreuerunt, folia earum ueluti mali cuiuſdam ſpeciem rotundam præ ſe ferunt. quædam altè aſſurgunt, & eæ quidem omnes dum grandiores ſunt, amareſcunt. Eſt etiam lactuca criſpi folij, inquit Columella cap. 3. lib. 11. quæ Ceciliana & Betica dicitur: à regionibus in quibus creſcit. 146

Seris Græcis, ea eſt quam Latini intibum, ſiue intibam, ſiue intubum uocant, nos uulgo ab intibo nomine corrupto uocamus, de lendine. Vnde prouerbium ab eius amaritudine deductum, Intiba ſucceſsit ambroſiæ. Eſt enim inquit Virgilius, amaris intiba fibris. quæ tamen eradicata & terra obruta amaritudinẽ deponit: id enim ab olitoribus didicimus. Eadem herba Celſo uocatur etiam ambubaia, & quibuſdam Italis ſcariola. Eſt autem duplex,

duplex, satiua & agrestis. Satiua, rursus etiam duplex, latifolia, quam cichorion domesticũ uocamus: angustifolia, quæ, ut prius dixi, endiuia uulgo dicitur, nomine corrupto ab intibo. Erratica uerò siue agrestis intiba, proprio nomine cichorion appellatur, de la chicoree, quam etiam ab insigni amaritudine Græci picrida uocauere. est autem duplex, quemadmodum prior. 147

Cicerbitam Latini atque adeò Columella, Græci sonchon appellant quandam intibi, siue ambubaiæ speciem, atq; etiam lactucæ: nam & lacte abundat, quæ antiquis esui erat, & in hortis serebatur. Est enim mollis & esculenta, nũc autem nobis neglecta, & tantùm cuniculorum cibo commendata, uulgus uocat, du laceron. Est & præter hanc etiam altera agrestis herba huic propemodum similis, sed animalibus ingrata, propter spinosa folia. Huius quidem herbæ speciem esse crediderim, quam appellamus à foliorum figura dentem leonis, sed in caulem non assurgit: uulgus nostrum uocat, du pisse en lict. est enim syluestre intubi genus, quapropter eam Plinius inter genera cichorij annumerat, appellatq; hedipnoida libro uicesimo, cap. 8. 148

Malua, des maulues, à molliendo dicta, quasi molua, inquit Varro, quòd aluum molliat. Ea enim utebantur antiqui etiam in acetarijs cum lactuca ad soluendam aluum. Vnde Martialis:

Vtere lactucis, aut mollibus utere maluis.

Idem libro decimo. 48.

Exoneraturas uentrem mihi uillica maluas
Attulit, & uarias, quas habet hortus, opes.

Et nos

Et nos quoque hodie maluarum decocto uti solemus in clysteribus ad aluum ciendam, & urinas. Desijt enim satiua esse malua. Erraticarum autem maluarum quædam est pumila, & humi serpens, fertq; flores ex cæruleo purpurascentes: quædam altius attollitur, & arborescens malua appellatur. Quædam est etiam, quæ flores ueluti rosæ similes autũno gerit, quos uulgus uocat, roses doultre mer, ut prius à nobis dictum est. 149

Est & alia maluarum species, quæ folium mollius & duplo craßius habet, quàm ipsa malua simplex, unde nostris bismalua appellatur, des guymaues, Græcis ebiscus, siue ibiscus, atq; etiam althea dicitur. Virgil. Hœdorumq; gregem uiridi compellere ibisco. hoc est, ut quidã interpretantur, bismaluæ caulibus: arborescit enim in tantam altitudinem, ut apud Germanos agros culmina domorum pertingere uideatur. Hoc autem caule utebantur pastores, quòd flexilis esset, neq; adeò durus, ut tactu animalia offendere posset. 150

Est præterea alia maluarum syluestrium species, quæ Græcis Alcea dicitur, frequens in sylua D. Mauri iuxta Parisios: folia habet maluæ, sed incisa magis, ad uerbenacam accedentia, caules tres, aut quatuor habet cortice canabino uestitos. Videto Dioscoridem. 151

Acantha, siue acanthos, siue acanthus, inter herbas emollientes hodie usurpatur, quemadmodum & malua. Quapropter succurrit, ut hoc loco à nobis describatur, quanquam in acetarijs non ueniat. Hanc autem uulgus brancam ursinam appellat, nisi mauis dicere brancam hircinam. Folia enim habet cornibus hircorum similia.

Cæte

Cæterùm emolliendæ alui facultatem retinet, unde à Vir gilio mollis acanthus dicitur:& à medicis inter quatuor remollitiua, quæ appellant, annumeratur: quibus utuntur in decoctione clyſterum. Plinius lib. 22. cap. 22. Acanthos (inquit) eſt topiaria & urbana herba, elato longoq; folio, crepidines marginum aßurgentiumq; pul uinorum toros ueſtiens. Duoq; eius genera facit, aculeatum & criſpum. Porrò acanthi folio ueteres ob pulchritudinem & figuræ elegantiam epiſtilia communiebant, & ueſtibus precioſis figuram acanthi foliorum circuntexebant. Vnde Virgil.

Et circuntextum croceo uelamen acantho. 152

Oxalis uulgo nota, de loxeille, à ſapore acetoſo dicitur, unde adhuc Italis acetoſa appellatur. Multiplex quidem eſt: ſatiua, quæ latiora folia habet, caulem uerſus pediculum rubeſcentem, atq; ea tum in acetarijs, tum etiam in iuſculis uſus eſt. agreſtis, quæ multo minora & numeroſiora folia habet: quam uulgus uocat, de la uinette, à ſucco quodam uinoſo. ea autem noſtræ mulierculæ in ardore febrium utuntur: contuſa enim & cum ſale carpo impoſita mirè refrigerat. Sed tam agreſtium quàm ſatiuarum ſunt rurſus multæ aliæ ſpecies. 153

Portulaca, du pourpier, quibuſdam etiam de la pourceleine, Græcis andrachne dicitur, uulgo nota: habet ſubrotunda folia, craſſa, qualia in aizoo maiore uidemus. Eſtq; maior & minor, quæ foliorũ magnitudine tantùm inter ſe differunt. Eſt & portulaca, quæ aquatica dicitur, folia tenuiora habens & latiora, florem item ſubrubrum & rotundum: præterea altius attollitur. 154

Bipin

Bipinnella, de la pinprenelle, dicta quòd folia habeat circum ipsum cauliculum alternatim diuisa, ac semper gemina, ut ueluti in duas pinnas aßurgere uideantur. Est autem herba huic propemodum similis, quæ Græcis empetron, Latinis saxifragia dicitur, quòd in locis petrosis nascatur, & frangendo in uesica calculo plurimum sit utilis. Cæterum hoc differt bipinnella à saxifragia, quòd hæc pilosa folia non habeat, illa uerò maximè: præterea bipinnella (præsertim quæ uera est) trita, cucumeris odorem refert, quemadmodum & alia pratensis herba, quæ uulgo ulmaria dicitur, quòd ulmo similia folia gerat: præterea confractus bipinnellæ caulis, ueluti neruum quendam in medio habere uidetur: cuiusmodi in plantaginis folio confracto apparere solet. quæ omnia signa saxifragiæ non insunt: quinetiam ipsa saxifragia, flore (qui purpureus apparet) decidente, aculeum quendam oblongum ostendit acui similem, unde quibusdam acicula appellata est. 155

Vtimur etiamnum in acetarijs ea herba, præsertim cõdita, ut solet capparis, quæ Græcis Crethmon, siue crithmon, aut crithamon dicitur, estq; empetri, hoc est saxifragiæ species: Latinis cristamarina, batis, siue baticula dicitur: uulgus nostrũ appellat, de la bacille, de la creste marine: Itali del finocchio marino. plurima inuenitur condita cum sale & oleo apud pharmacopolas. 156

Et quando capparis nomen nunc incidit, commodius est, ut de ea etiam tractemus. Capparis igitur frutex est ramosus, per terram sparsus: ab radice una interdũ duodecim, nonnunquam etiam triginta ramos producens:

ubi

ubi iam grandior est, spinas acutas profert, atque ob id à nonnullis cynosbatos, hoc est sentis caninus dicitur, de quo prius latius dictum est. Folia autem malicotonei gerit: florem oliuæ similem: qui conditus, quemadmodum prius in crithmo diximus, cum sale & oleo, saporis est optimi: & acetarij uice per hyemem à nobis editur: uulgus nostrum uocat des cappres. Cæterum stolones etiam gerit, longos tres aut quatuor cubitos: crescit maximè in ruderibus, & coagmentis lapidum. 157

Asparagus, des asperges: Duplex quidem est, altilis & hortensis, stolones oblongos producens, qui facilimè quidem coquũtur & celerrimè, ac deinde aceto & oleo conditi, primis mensis edi solent pro acetarijs. hinc prouerbiũ de re quam celerrimè perfici dicimus, citius quàm asparagi coquantur. Est & asparagus erraticus, qui ueluti lignescit, & spinosa folia habet: profertq; stolones admodum exiles, qui si in hortis transferantur, nũquam grati sunt saporis. Satiuos autem asparagos Columella à rusticis suis antiquis corudã uocari dicit. Quo in loco subit & obiter illud adnotem, antiquos asparagorum nomine usos pro omnibus herbarum, arborum, aut fruticum stolonibus, aut si mauis dicere turionibus, uulgus nostrum uocat, des reiettons, qui ab antiquis edi solebant acetariorum uice, habebanturq; in summis delicijs: Græci ἀσπάραγα uocauere. 158

Cardamum Græci, Latini nasturtium appellant, du creßon alenoys. Dicitur autẽ cardamum ἀπὸ τῆς καρδίας, quoniam cor fouet, & in sincope illa, quam medici cardiacam uocant, plurimum ualet: nempe dum uires alicui repente

repente deficiunt, ut animo linquatur. Nasturtium autem appellatum est, à naribus torquendis, quòd odore & seminis acrimonia, sternutamenta prouocet: unde etiam à quibusdam Gallis vocatur hodie, du nasitort: semen autem habet simile synapi, folium erucæ diuisura, sed & sapore & odore acri. 159

Est & aliud Nasturtium aquaticum, à quibusdam cardamine appellatũ, quòd sapore sit cardamo simili. Quidam eam herbam esse putant, quæ Græcis Sion, Latinis lauer dicitur: unde literarum metathesi pro verla berula postea dicta est corruptè, vulgus vocat, de la berle. habet autem folia utrinque pennata, saporem verò Sisymbrij, quod vulgo balsamita dicitur, est'que folijs mentæ, sed maioribus: nam de priori sisymbrio Galeni intelligo: quod veluti pseudomenta, uel mentastrum appellatur. 160

Sisymbrium autem alterum Galeni quod aquaticum est & sylueſtre, & à quibusdam cardaminem appellari dicit, quòd cardamo simile quiddam gustu præ se ferat: omnino putarim id esse, quod nostri crescionem à crescendi celeritate appellant, du cresson: Cuius sanè maxima est apud doctos contentio. Hermolai enim argumento id quidem olus non potest esse, quod Sion à Dioscoride & Galeno describitur, quanquàm sanè in eisdem aquis cum Sio crescere utplurimum soleat: sed Sion frigidæ naturæ est, præterea leuiora & tenuiora folia habet & odorata, erucæ similia dum grandescit. Sisymbrium autem siue crescio, calidum est maximè, ut etiam mẽses & Venerem cieat: præterea folia habet craßiora, & breuiora ac ro=

tundiora,minusq́; odorata,neque inciſa. 161

Eruca Latinis, Græcis euzomos, quoniam iura com=mendet,uulgo de la requette:dicta quidem ſalax poëtis, quòd Venerem moueat ſua caliditate:idcirco lactucæ iungitur in cibis,ut contrariam uim temperet.Eſt autem ſi=milima huic herbæ, quæ in uallis noſtræ urbis frequen=tißima eſt:potißimum ad D.Iacobi & Michaëlis ſubur=bia:fœtet autem mirum in modum, & florem luteum ge rit,appellaturq́; eryſimon Græcis.Hæc autem eruca hor tenſis,qua Itali maximè utuntur, in acetarijs & epulis, flore eſt paulò pallidiore : cæterum trita, rapum olet, neque grati odoris mihi unquam uiſa eſt.Itaque eandem prorſus exiſtimem fuiſſe cum noſtra uallari herba : ſed hæc agreſtis & inculta eſt, folioq́; longiore & acumi=nato:illa uerò ſatiua & hortenſis,folio obtuſiore,latio=re & breuiore,& minus inciſo.Eſt præterea alia eruca, quæ proprio nomine agreſtis eruca dicitur,paßim in no ſtris uitibus creſcens,folio ſatiuæ ſimili, ſtrictiore tamen, & minore,flore luteo:quæ præſertim circa Calendas Iu nij erumpere uidetur è terra : nam alio tempore uix re=peritur ; eius enim ſemen diutißimè in terra aſſeruatur, priuſquam germinet. 162

Senecio,du ceneſſon,etiamnum in acetarijs gratißima eſt,quanquam à noſtris raro aßumatur : eſt folio erucæ, flore luteo,qui tandem ueluti in pappos euaneſcit, quos uulgus puerorum appellat,barbe dieu.Græcis dicitur he rigeron,hoc eſt uernus ſenex, uel cito aut uerè ſeneſcẽs, quòd cito in pappum & lanuginem abeat. 163

Lapathum Græci,Latini Rumicem,Barbari lapatium uocant

uocant eam herbam, quæ uulgo parella dicitur, de la parelle, de la patience. Huius autem quatuor genera facit Dioscorides: quorum omnium folia, semen, & radix ad ulcera cacoëthe (quæ etiam malefica ulcera, capitis manantia uocantur, la male tigne) mederi optimè certum est. detersoriam enim facultatem habent admodum efficacem. 164

Lapathum autem satiuum multiplex est: aliud enim est quod folia oblongiora & latiora habet, atque id quidem uulgus uocat, de loseille, de qua prius in oxalide. Aliud est folio multo breuiore & subrotundo, quam uulgus uocat, oseille de Tours: atque ob hoc quidam lapatium rotundum appellauerunt. 165

Est & oxilapathum, dictũ quidem à saporis aciditate, non autem à foliorum acumine, ut quidam putauerunt, qui lapatium acutum uocant ab acutis folijs: atque hoc quidem Picardi uulgo nominant, de la surelle. 166

Aliud autem lapathum est agreste et erraticum, quod quidem in pratis, syluis ac montibus frequentißimum est: habetq́; folia plantagini similia. 167

Est item aliud lapathum maius, quod Græci hippolapathum uocant, quasi lapathum equinum: non quòd aliquid habeat cum equo simile: sed quòd tantùm sit omnium maximum. Id enim solent gratiæ in suis compositionibus obseruare Græci, ut quas res magnas, aut amplas facere uolunt, equi, aut bovis appellatione declarent: quemadmodum in hipposelino, hippomaratro, buglosso & buphthalmo uidere est. Atqui hoc quidem lapathum maius latißimum folium habet & lon-

gißimum, ſemen & radicem rabarbaro ſimilem: hoc tantùm folia inter ſe differunt, quòd folia rabarbari parte inferna inciſa ſunt, & ad pediculum minus lunata. Creſcit potißimum in aquis, unde etiam hydrolapathum à Græcis dictum. 168

Borago boraginis, des bourroches, cuius floribus cæruleis utimur in acetarijs delicatioribus, quibus etiam conditis, pro cibo delicatißimo ueſcimur. Omnes in ea opinione ſunt, ut ea herba ſit, quæ antiquis dicebatur bugloſſa, ſiue buglo ßum, aut etiam bugloßus, hoc eſt bouis lingua: quòd linguæ bubulæ ſimilia folia habeat. Sed floris ſimilitudine inter ſe aliquantulum differunt. Faciemus itaque duo bugloßi genera: atque alterum quidem, minus bugloßum uocabimus, eritq; uulgaris noſtra borago: alterum uerò maius, quod alio nomine circion à Dioſcoride appellatur. Atque hinc illud eſt, quod Cato in libris de agricultura admonet, inſitioni admouendum folium linguæ bubulæ, ne aqua intromittatur: quod quidem de boraginis noſtræ folio intelligendum: latius enim folium habet, quàm quod circion dicitur: eius enim circij folium triquetrum eſt, & oblongius, atque etiam albicans, flores'que amariores gerit, quàm ipſa borago, quæ & folia habet nigriora, & flores dulces. Quapropter Barbarus cum de bugloſſo agit, illud ſemper addit, quæ uulgo borago dicitur. Dicta quidem borago, ut quibuſdam placet, quaſi corago, quòd ex uino pota animi lætitiam augeat, unde Græcis euphroſyne appellata. Eſt'que melancholicis optima ad animi lætitiam conciliandam. 169

Cereph

Cerephyllum, du serfueil, dictum quòd cerea folia, hoc est flexibilia, vel cerei coloris habeat. Caue autem ne pro cerephyllo, serpillum dicas, ut nonnulli voluere. nam serpillum, id est, quod paßim in uijs agrestibus serpit, unde etiam nomen traxit: uulgus uocat, du serpolet. Quòd autem Plinius ait cerephyllum, à Græcis etiam pæderota appellatum, id quidem nescio quo iure affirmet. Audio enim eam herbam, quæ Græcis acanthos, uulgo branca ursina appellatur (cuius folio ueteres epistilia insignia reddebāt, quòd in quamuis formam flexibile esset) etiam pæderota appellari, hoc est puerilem, quòd ea pueri ludentes oblectarentur & gesticularentur, quemadmodum lappæ maioris folio, quæ ob id personata dicta est: quòd ea herba ueluti personas facerent pueri vultu operto & obducto ipso folio. 170

Tarco, uulgo du targon, herba veteribus incognita, quæ hortulanorum diligentia & industria nobis in usu uenit: folio est hyssopi, longiore tamen: quod dum editur, saliuam prouocat sua caliditate, estur in acetarijs cum sale & oleo. 171

Feniculus, siue feniculum Latinis, du fenoueil, Græcis marathron dicitur, soletq́; dū adhuc tenellū est, necdum in caulem aßurrexit, in acetarijs uenire, non enim altè aßurgit, appellaturq́; feniculus dulcis, quæ quidem dulcedo inest semini, tum à solo, tum etiam à satione. Est & aliud feniculum maius, quod ueluti arborescit, & à Græcis hyppomarathrum uocatur, ea ratione quæ prius dicta est in hyppolapatho. Aliud est insuper, quod nunquam attollitur in altam magnitudinem, & minora folia

habet, quàm fœniculum commune: uocaturq; id à Græcis meon, uulgo autem fœniculus tortuosus dicitur. Quinetiam aliam quandam herbam pratensem, daucum creticum, & folio, & umbella referentem audio à nostris uulgo feniculum porcinum appellari, quòd folia fœniculo similia habeat, & porcis saginandis prosit. Cæterum (ni fallor) ea est, quæ peucedanum Dioscoridi dicitur, Latinis herba siataria. Mittit enim peucedanum tenuem ex se caulem, gracilem, fœniculo similem: & circa radices densa copiosaq; coma foliosum.

PVLVINVS CONDIMENTARIVS. 172

Crambem Græci, Latini braßicam appellant, des choulz, quasi caules dicere uelimus, quo etiam nomine à Catone appellata est braßica. Sunt autem braßicarum multæ species, quas qui persequi uellet, tum à differentijs ipsarum, tum etiam à facultatibus, infiniti propemodum esset laboris. Est enim rubra, alba, & uiridis braßica, quæ omnes eandem facultatem habent. Est item Theophrasto braßica crassa, item etiam læuis, quæ à Græcis leophyllos dicitur: & agrestis, quæ omnium efficacißima est, crescit'que locis maritimis & præruptis. Est insuper crambe capitata, des choulz cabuz, omnium in cibis delicatißima: quæ quidem Columellæ, & alijs rei rusticæ scriptoribus eritiana dicitur. Quinetiam alia est quæ à Græcis crambe thalattria, Latinis braßica marina appellatur (crescit enim locis maritimis frequentius) quæ à Plinio olus marinum dicitur: uulgus autem nostrum soldanellam uocat: est enim consolidandæ ru-

pturæ

pturæ admodum commoda & utilis. Cæterum braßi=cam ex lachrymis Lycurgi, quidam natam fuisse di=cunt, unde etiam ad ebrietatem plurimum ualere pu=tant. 173

Atriplex Latinis, Græcis atraphaxys, uulgo des ar=roches, des bonnes dames, quidam ab atrore dictam pu=tant, quidam uerò imitatione Græcæ uocis atraphaxys. Olus atriplicis, inquit Columella libro 11. quod Græci uocant atraphaxym, circa Calendas Octobris obrui de=bet. A' nonnullis etiamnum Chrysolachanum dicitur, hoc est, olus aureum: quòd quædam atriplicis species so=le lucente, aureum colorem oculis referat. Est autem tri=plex eius oleris species: quoddam enim album inuenitur, quoddam etiam rubrum, aliud uero uiride. Sed omnium eandem esse in purgando uentre facultatem certum est. suntq; omnes semine foliaceo. 174

Beta, de la porree, olus uulgo notißimum, dictum à si=militudine quam habet cum ß litera Græca, dum semine turget: habet enim summitatem in cacumine reflexam. Atque eadem ratione à caulis rectitudine quæ literæ iota similitudinem quandam referre uidetur cum matura est, à quibusdam, nempe in agro Turonensi Iota appellatur, de la iote: ultimi Picardi Romanos appellant, des romãs, quòd id olus à Romanis primum inuentum sit: nonnulli etiam Longobardos uocant, des lombardettes, nempe Tornacenses: Delphinates reparatam nominant, quod nomen etiam ab antiquioribus medicis in usu fuit. Qui=dam etiam siclam uocant: sed hæc magis rubra est: est enim alia alba, alia etiam nigra, quæ omnes uentrem

optime soluunt. Vnde Martialis,
Et pigro ventri (inquit) non inutiles betas.
Sed beta candida magis aluum subducit, cuius etiam radix tenuioris essentiæ creditur. Græci autem Betam Teutlon appellauerunt. 176

Blitum, olus omnium insipidißimum & fatuum: unde vulgo rudes & inutiles, bliteos appellamus, bliStres: nobis autem ignotum, sed apud Hispanos & Italos frequens, habet autem semen foliaceum, ut atriplex, racemosum, ut beta. Cæterum folia nostris spinacijs fere similia. Quapropter facile iudicauerim nostrum esse blitum, quæ spinacia uulgo uocamus, des espinartz, à spinoso semine: quorum nulla mentio apud antiquos plantarum scriptores. Hispani tamen aiunt se habere aliud bliti genus, à nostris spinacijs lõge diuersum. Itaq; quid statuam non habeo, ac litem ipsam sub iudice relinquam. 177

Selinon Græci, Latini apium uocant: estq; illud quod nos uocamus uulgo du persil: & quia in præruptis montium Macedoniæ crescit, ideo petroselinum Macedonicum appellatur, du persil Macedoine: est autem id omnino simile nostro hortẽsi & domestico selino, nisi quòd odore est paulo iucundiore: omnia enim agrestia, præsertim quæ in saxosis & petrosis crescunt, multo ualentiora sunt satiuis, & odorem uehementiorem præ se ferunt. Semen itaque & folium petroselini Macedonici, sunt multo efficacioris roboris, quàm selini aut apij domestici siue hortensis. Quod autem uulgo (& id quidem falsò) uocamus apium Macedonicum, apparet'que selino maius, id sanè est quod Græci hipposelinum, Gaza equapium

pium uertit, Latini olusatrum & olus pullum appellant. Columella lib. 11. cap. 3. Atrum olus (inquit) quod Græcorum quidam hipposelinum, nonnulli smyrnion, pastinato loco, semine debet cõseri, maximè iuxta maceriam. Atqui smyrnion hodie quidam putant esse, quod nos leuisticum dicimus, uulgus uocat, de la leuesse, quidam falsò ligusticum siue libysticum uocant. Est autem apij species, dicta quidem smyrnion, quasi parua myrrha, quòd eius semen atq; adeo tota plãta, odore myrrham referat. Quod uero uulgo apium uocamus, de lache, proculdubio est id quod Dioscorides eleoselinon uocat. Petroselinum autem nostrũ uulgare, est id quod ille uocat oreoselinum, hoc est selinum montanum, quòd in montibus & saxosis locis potißimum crescit: unde nomen petroselino, ut iam dictum est. 178

Crocus, du saffran, unde croceus color appellatus, qui flori ipsius croci similis est, & crocota uestis, quæ croceo colore tincta est, de qua in libello De re uestiaria satis diximus: est autem croci flos, lilio quadantenus similis, sed cæruleus, floretq; quotannis: multas spicas & adnata aut nucleos producere solet, qui tertio quoque anno castrandi sunt & separãdi, alioqui suffocaretur tota planta adnatorum multitudine: Cæterum hyeme uiret, floret autem maxime autumno, & in medio flore uirgulas quasdam rubras ostendit: quæ deinde siccatæ & aqua dißolutæ, iusculis colorem & gratiam præbent: postquam autem flos croci decidit, folia multiplicantur. 179

Porri quoq; folia & radices in iusculis edi solent, uulgus uocat des porreaulx, olus notißimum. Cuius cum

ſatio ſit denſior, ut inquit Columella ad fibras intendendas & folia deſecanda, ut ſint eſui in iuſculis, id quidem ſectiuum appellatur. cum autem ita depangitur, ut fiant capita latioris incrementi, id quidem Columellæ capitatum porrum dicitur: cuius cultus, aßidua ſarritio eſt, & ſtercoratio, nec alius tamẽ à ſectiui porri cultu, niſi quòd toties rigari & ſtercorari, ſarririq; debet, quoties demetitur. Eſt autem aliud porri genus agreſte, quod quia in uitibus frequentius creſcit, Græci ampelopraßon, hoc eſt porrum uitium appellauere: eſt autem folio tithymalli (inquit Dioſcorides) flore purpureo, caule lychnidis herbæ, ſemine naſturtij. Eſt & aliud porri genus, quod cum allio degenerat, atq; ob id à Græcis ſcorodopraſſum appellatum, hoc eſt allium porraceum: eſt enim porri folio, ſed odore & ſapore allij, adnata non habet, neq; ſpicas: aut ſi quidem habet, rarißimæ ſunt. frequens in pratis creſcit.

AREA ESCARIA. 180

VEniamus nunc ad quartam hortuli noſtri aream, quam ab ijs herbis quæ eſui nobis eſſe poßunt, eſcariam appellabimus: præter eas tamen quæ in priore area conſertæ & explicatæ ſunt: illarum enim folijs & caulibus tantum uti ſolemus, tum in acetarijs, tum etiam in iuſculis: harum uero tum fructibus, tum etiam radicibus ueſcimur, non ſolum coctis & præparatis, ſed etiam crudis: quemadmodum ruſtici ſolent, qui propter continuos & aſſuetos labores, uentriculo ſunt admodum robuſto. Itaq; æquum fuit earum ſeorſim herbarum propriam & pe

& peculiarem aream feciſſe. Cuius tamen, quemadmodum & prioris quæ olitoria dicebatur, duo etiam erunt puluini. In quorum altero eas herbas committemus, quarum fructibus uariè præparatis quotidie ueſcimur. In altero uero, eas recenſebimus, quarū radices in alimoniam uertimus. Sed iam æquum eſt, ut ad priorem puluinum ueniamus, quem ab ipſis herbarū fructibus, fructuarium appellabimus. Sunt enim nobis neceſſario cōfingenda nomina, ut res ipſa & magis ſuccinctè, & magis propriè à nobis pertractetur. Neq; uero legibus oratorijs aſtrictus eſſe debet, qui quæ oratoris non ſunt (hoc eſt forenſis cauſidici, & rhetoris) Latinis uocibus efferre cupit.

PVLVINVS FRVCTVARIVS. 181

Fructus ſanè herbarum uarij ſunt, alij enim in rotundam malorum formam ſuccreſcunt. Quales ſunt peponum ſpecies uariæ, item mandragoræ quoddam genus, cuius fructum nos poma Cupidinis, Itali melezanas uocant: alij uerò ſeminum eſculentorum gratiam ac dulcedinem nobis præbent, quale eſt marathrum, de quo iam ſuprà diximus: item etiam anyſum, & corianum, quod nos coryandrum uocamus: addam etiam papauer, quod tamen medicamentoſum eſt magis: huius enim ſemine ad ſomnum conciliandum utimur. Aliæ denique herbæ ſua etiam folia fructuum uice noſtro guſtui ſuauiſſima reddunt: cuiuſmodi ſunt eæ de quibus in area ſuperiori à nobis fuſiſſime dictum eſt. Sed iam à peponibus incipiendum. 182

Peponum itaque multa ſunt genera, ab ipſorum ſapore & figuris petita. Eſt enim uentroſus pepo, qui uulgo

dicitur

dicitur pompon, eſtq́; ab ipſo pediculo uſque ad oculum ſtriatus. Eſt præterea alius paulo oblongior, ſtrijs non uſqueadeò prominentibus, quem fœminam appellant, atq; hanc uulgus quoq; peponam uocat. Sunt & alij pepones quos hircos ſiue hircinos aut hircas uocamus, pompons turquins, habenturq́; apud nos in ſummis delicijs: ſuntq́; coloris multum uiridis, ut nigri quodammodo appareant: ſaporisq́; admodum delicati. Quinetiam arte hortenſi & diligenti ſationis cura ab olitoribus hoc eſt inuentum, ut peponum ſemen ſaccaro, aut aqua ſaccarata irrigatum, ipſis fructibus qui deinde ſuccreſcunt, ſaporis admodum dulcis qualis eſt ſaccari, gratiam addant: quemadmodum quoq; pira moſcata & roſacea fieri uidemus: pepones itaq; eiuſcemodi uulgo ſaccarati uocantur, pompons ſuccarins. 183

Melopepones autem à Græcis dicti, quaſi cydonij, ἀπὸ τοῦ μήλου, *hoc eſt, à pomo uel malo, quod dum abſolute profertur, de cydonio intelligitur, quod & cotoneum appellatur, vulgus uocat, ung coing: Itali Latinæ uocis ueſtigia retinentes melo codognio. habent autem melopepones mali cydonij figuram, eosq́; uulgus appellat melones, des melons, quos ut cognoſcamus & diſcernamus à peponibus, ſciendum eſt pepones maiores eſſe, ſtriatos, in ipſa cauitate aquam habentes, carnem molliorem, læuiorem, & inſipidiorem: melopepones autem, duriorem magis, firmam & ſolidam: porrò paruam habent cauitatem cum multis ſeminibus: neque tam grandes ſæpius reperiuntur quàm ipſi pepones, ſuccumq́; iucundiorem habent, & carnem utplurimum albicantem.*

cantem. 184

Est & alius pepo, qui citrulus à practicis medicis uocatur, quasi citreolum dicere uelint, quòd citrei mali colorem & formam habeat, estq; quantum audio saporis cucumerini. Cuius folia à peponum aut melonum folijs hoc differunt, quòd pluribus incisuris diuisa sint, ueluti in alarum aut pennarum formam. 185

Succurrit hoc loco, ut inter peponũ genera adnumeremus eos, ueluti pepones in Melita insula Siciliæ proxima frequentes, quos uulgus Italorum bothecas uocat: reperiuntur enim etiam apud Italos, præsertim in Campania: habent autem folia melonum folijs similia, tamen latiora, florem quoque similem sed latiorem: fructum uerò multo craßiorem, strijs haud tam facile perspicuis. Quinetiam pediculum craßum habent, in quo uidentur maxime à melonibus differre. Cæterum fructus uarij sunt, alij enim albicantes, alij natura multò uiridiore apparent, qui cum permaturuerunt, incredibilem dulcedinem ori præstant: Quorum succo ardenti febre laborantes rustici Melitenses in potu utuntur. 186

Sunt præterea etiam alij pepones, quos uulgus uocat, pompons d' hyuer: nos uero uulgarem quoque dictionem imitantes, pepones hybernos, siue mauis hyemales appellabimus: poßunt enim ad hyemem usque adseruari, neque unquam in ipso solo maturescunt, sed collecti, & solaribus appensi, tandem maturi & flaui fiũt, ut etiam hyeme gratißimũ succum & cibum præbeant: est autem fructus eorum minor paulò, quàm peponum

esse

esse soleat. 187

Et quia cucumerum pauloante mentionem fecimus: æquum est, ut de ijs etiam disseramus. Cucumerem igitur quem uulgus uocat, ung concombre, duplicem faciemus: satiuum & agrestem. Satiuus quidem descriptione non eget, atq; ab aliquibus, nempe Columella & alijs, uocatur anguinus à flexibus, quòd instar anguis sit flexuosus. Agrestis uerò, uulgo Cucumis asininus appellatus, folia habet priori similia, minora tamen, & incisa magis: sed fructum fert oliuæ similem, paulo maiorem & striatum aliquantulum, qui dum excernitur, ueluti uentosa sonat, & semen longißime iaculatur: cuius succo cōficitur id medicamentum, quod medici elaterium uocant. Cæterum cucumis Græcis sicyos dicitur: quod nomen etiam cucurbitæ, & ei instrumēto quo sanguinem extrahimus (uentosam quidam nominant) commune est. 188

De cucurbitis autem, hoc loco nihil est quod dicamus, etsi fructus sit esui commodißimus: satis enim dictum est de ijs in superioribus, ubi de pergulis egimus: applicatur enim cucurbita pergulis camerarijs, potißimum ea quæ fert fructum lagenulis similem, quem quidam lagenulatum uocant. 189

Mala insana, Barbarus in Dioscoridis caput. 79. libri quarti, de mandragora, ea esse dicit quæ ab Italis melezana, à nostris poma Cupidinis uocantur, pommes damours, de quibus nihil à ueteribus scriptum fuisse uideo, sicut hercle multa quondam fuere, quæ hodie uel ignorantur, uel certe non habentur. Mala ergo insana à frutice uulgari sunt paßim nascente, ut melones & cucurbitæ:

bitæ: pari quoq; cultu, folijs propè ficulneis, flore oblongo, specioso, candido. Manditur uulgo pomum ex oleo, sale, pipere, fungorum modo coctum. Hæc Barbarus. Huiusmodi autem poma uidimus in hortis Renati Belaij Cenomanensis episcopi, Cardinalis Paris. fratris. Sed & folia eius fruticis nobis apparuerunt parte altera spinis horrida: atque adeò totus caudex, & maxime quæ cuppula uulgo uocatur, sub qua continetur fructus: flos autem pallidior nobis uisus est, potius quàm albus. 190

Conseritur etiam in hortis frutex humi serpens, neq; se altius attollens, ex quinquefoliorum genere, fructum ferens esui gratißimum, rubescentem, præsertim dum maturuit, nucis auellanæ magnitudine: qui à nostris æstate habetur in delicijs, editurq́; interdum cum cremore lactis, aut uino, saccaro imbuto, uocanturq́; fraga, des frayses, suntq́; omnibus nota. Virgilius,

Qui legitis flores, & humi nascentia fraga.

Seruius grammaticus, nescio tamen qua ratione, mora terrestria appellat. Sunt autem quædam fraga, quæ à poëtis montana uocitantur, quòd paßim in ipsis montibus & syluis crescere solent, ut ea ab ipsis terrestribus, aut satiuis distinguerent. Quinetiam fragorum quoddam genus nobis uisum est tam odorum, ut nihil odoratius dici poßit. estq́; is fructus paulo maior alijs fragis, quorum omnium, quemadmodum & rubi idæi, color duplex conspicitur: fraga enim sunt quædam alba, quædam rubra, eiusdem tamen utraq; facultatis. 191

Corianon præterea, quod & Corion, & Coriãdrum dicitur,

dicitur, de la coriandre, in hortis nostris hodie conseri cœpit: folia habet ad radicē lata, quæ dum percreuerunt, sunt feniculo similia: paulo tamen latiora, ac quodammodo flauescentia: florem album gerit, ueluti ex quadam umbella parum diuulsa, neq; admodum coacta prodeuntem. Cæterum ipsa planta admodum fœtet, nō secus atq; illa, quam cotylam fœtidam uulgo uocamus: utrique tamen idem odor non est: semen autem aceto maceratum esui quamoptimum est, alioqui inter uenena à Dioscoride enumeratur, ut sua frigiditate mentem offendere dicatur. Sed & coriandri semen, saccaro conditum cum anyso, & alijs permultis, pharmacopolæ in suis tragematis reponere solent: & in bellarijs à nobis editur. 192

Anysum autem, de l' aniz, cuius meminit Plinius lib. 19. cap. 8. & lib. 20. cap. 17. quod & anicetum uocatur, quoniam anethi modo, inquit Barbarus, appetentiam ciborum præstet: planta feniculo congeneri crescit, cuius prima folia latiora sunt alijs: quæ dum ipsa herba in caulem assurgit, semper minuuntur, semenq; ad ipsius feniculi saporem etiam accedit: dulcius tamen: quo utimur ad flatus uentriculi discutiendos, optimum autem in Syria & Aegypto nascitur. 193

Cynara, cardui satiui species, cuius summitate & ueluti fructu (quem Græci scolymon, Latini strobilum uocant, quòd sit ipse echynus uel capitulus nuci pineæ similis) in edulijs utimur: atq; hunc quidem Hippocrates cocalum uocat: cui dictioni articulus Arabum, subinde à quibusdam est additus, & alcocalus dictus est: deinde uero corrupto articulo, articocalus, uulgo artichault. Tota

autem

autem planta, atque adeo totus ipse carduus à Columella cinara appellatur, fortaßis ob id quòd dum seritur & excolitur, cineribus maxime gaudeat: ait enim ille lib. 11. cap. 3. Cinaræ sobolem melius per autumni æquinoctium disponemus, semen commodius circa Calen. Martij seremus, eiusq; plantam circa Calend. Nouembris deprimemus, & multo cinere stercorabimus. Quidam tamen malunt cinaram à Cinara puella dictam, quæ in eius speciei carduum mutata est. 194

Papauer, etsi in edulijs frequens usque adeo non sit: tamen, & quia in nostris hortis frequentißimus est, & quòd eius semine plurimum in medicamentis utimur ad somnum conciliandum (unde soporiferum papauer à Virgilio dictum est) prætermittendum hoc mihi non uidetur, ut de eo dicamus. 195

Papaueris igitur (quod Græci Mecon, uulgus uocat du pauot) quatuor genera à Galeno enumerantur: quæ quidem uel à floris colore, uel à folio deciduo, uel à uasculis & semine, inter se differunt. Papaueris autem satiui, aliud album dicitur, quòd & flore & semine deprehendi tale esse potest: eoq; permultos uti uidimus in iusculis ad soporem concitandum: aliud uero nigrum appellatur, estq; tale & semine, & folijs, & floribus, quæ quidem nigricantia apparent: cuius multus & præcipuus usus est in re medica. Est & aliud papauer, quod Dioscoridi & alijs cornutum siue corniculatum appellatur: floremq; luteum gerit, cuius siliquæ in extremo ueluti colubri rictum præ se ferunt. Quarta papaueris species est, quæ paßim in agris crescit, dum frumenta messem appetunt,

tunt, diciturq; papauer erraticum aut Rheas, uulgo du ponceau, ou du coquelicoq, folia & semen papaueris habet: cæterum rubra, & admodum decidua, siliquas etiam multo minores. Illud autem memoria tenendum est, omnia papauerum genera, singulis annis semine erumpere, non ex uetere radice: solum papauer corniculatum radice esse perpetua, ac semine & radice crescere. Sed iam æquum est, ut ad puluinum radicarium descendamus.

PVLVINVS RADICARIVS. 196

Absoluta ea hortuli nostri parte, quæ semina & fructus herbarum quibus uescimur, comprehendebat: superest tantùm ut de ijs disseramus, quarum radicibus aut crudis, aut coctis, quotidie in cibis utimur. Ac primum ab ipsa radicula incipiendum. 197

Radiculam Columella, Græci raphanum uel raphanida uocant, Itali uocem adhuc retinentes, un rauanel, Galli, une raue, appellauere: caule uno aßurgit, ferè arboreo, ut in ruta cernitur: quapropter hoc oleris genus dendrolachana Græci uocant, hoc est, ut uertit Gaza oleriarborem, & quasi olus arborescens. Cæterum raphani radice cruda, minutim concisa, cum aqua & salis pauxillo, hodie utimur ad prouocandam ciborum appetentiam, & urinas promouendas. Tantum illud notandum est: radicum raphani, alias esse dulces admodum, alias subacreis, alias omnium acerrimas: quarum succo, cum oxymelite, Galenus usus est ad uomitum excitandum. Aliam præterea raphanum agrestem posuit Dioscorides, quam Romanis Armoraciam appellari contendit: folia satiuæ similia habentem, multoq; magis lapsanæ. Crescit potissimum

ſimum circa margines itinerum, & loca arenoſa. Eſt inſuper alia herba quæ radiculæ quoque nomen apud Latinos retinuit, ab eius præcipua & utiliore parte, ne quis fortaſſe nominum affinitate hallucinetur: eam'que Græci ſtruthion uocant: nonnulli lanariam herbam uocauere ab uſu, quòd eius radix, quæ magna eſt, conciſa, purgandis lanis admodum conferat. Plinius libro 24. capite 11. Spinoſa eſt herba, caule lanuginoſo, flore ſpectabili, ſine odore, &c. 198

Rapum, ſiue napum, aut rapam Latini, Græci gongilida, ſiue gongilem appellant, uulgus uocat, ung nauet, genus oleris in uſu frequentißimum apud nos, præſertim in condiendis iuſculis. Sunt enim napi ipſis rapis congeneres: Cæterum utriusque uariæ ſunt ſpecies, quas qui diligentius conſiderare uolet, requirat Theophraſt. lib. 7. cap. 4. & Plin. lib. 18. cap. 13. & 19. Item de napo Buniade, Dioſcoridem cap. 121. lib. 2. 199

Taceo hoc loco, quòd cyclaminum, ſiue tuber terræ (quem uulgus uocat, des truffes) Latini etiam rapum appellauere, quia rapi ſimilitudinem præ ſe fert, ut rapum eſſe dixeris, niſi fructum uideas: naſcitur autem præcipue autumno, & erumpit per tonitrua, ac quo in loco creſcit, herbam aliam nullam inuenies. 200

Rapunculus autem ſiue napunculus, uulgo reſponces, radicula eſt diuitum lautiorumq; menſis petita, qua potißimum tempore quadrageſimali utimur. Herba uero ipſa, folia gerit anguſta, in mucronem deſinentia, cauliculos multilateros, florem cæruleum lichnidi herbæ ſimilem, niſi quòd numeroſiores fert rapunculus, appa-

rentq; apud nos præsertim circa autumnum. Eam herbam quidam locustam, siue pedem locustæ appellauere, ab ipsius radicis similitudine: unde etiam existimauerunt Ioannis Baptistæ cibum in deserto fuisse: nam & locis incultis crescit: uerisimule enim non est animalibus illis quæ locustarum nomen habent, quenquam uesci posse. Neque uero omnino alienum uidebitur, si etiam hoc dicamus, quandam esse herbam ueteribus incognitam, quæ uulgo scrofularia maior dicitur, radice propemodum similem ipsi rapunculo: gratißimi item saporis, & gustus iucundißimi: cæterum folia diuersa habentem, quemadmodum in chelidonio descripsimus. 201

Pastinaca duplex: agrestis, quæ & Daucus quibusdam appellatur (cum tamen à Dauco differat situ purpurei flosculi in medio umbellæ apparentis) uulgus autem nostrum pastinacam agrestem uocat, des panetz, radicem habet caro similem, quam rustici pro panace usurpant, folia utrinque distincta per alas. Est & satiua quæ Columellæ lib. 10. cap. 4. edomita appellatur, quam (inquit) staphylinum Græci uocant: estq; hæc hortensis, & latifolia, radice multo craßiore & iucundiore quàm quæ erratica est, & à pharmacopolis Baucias appellatur: est enim tenuifolia, & radice minore: satiuam autem pastinacam uulgus uocat, des pastenades, habetq; folia uitis & ficuum, stellatim disposita, florem luteum. 202

Panacis autem genera multa sunt, tum apud Plinium, tum etiam apud alios autores, quæ quidem difficilime in nostrum usum reduci poßunt. Est enim panax, quod heracleoticum dictum est, siue heraclium, quòd ab Hercule

cule inuentum ſit: eſtq́; folijs aſperis ad ficulnea tendentibus, herbacei coloris, in ambitu quinquepartito diuiſis, caule ut ferulæ altiſſimo, qui lanugine quadam incaneſcit, flore luteo, ſemine odorato, radicibus multis ab una origine prodeuntibus, ſucco graueolente, qui ſcalpello abraſus, ac deinde in ſole ſiccatus, à pharmacopolis opopanax appellatur: creſcit autem potiſſimum circa aquas. Eſt & panax Aſclepium ab Aeſculapio inuentore ſic dictum: quo nomine unam ex ſuis filiabus appellauit. eſt autem folio maiore quàm feniculus, caule leui, geniculato, &c. uideto Dioſcoridem. Aliud eſt præterea panacis genus, quod Chironium dicitur, à Chirone centauro medico inuentum. Eſtq́; folio amaraci, flore aureo, radice parua, breui & odorata. Quinetiam ea herba quæ Dioſcoridi Liguſticum appellatur, quòd in Apennino Liguſtico creſcat circa Genuã, panacis ſpecies eſſe creditur, eſt enim huic ſimilima: atque ob id ab indigenis panax appellatur: radice autẽ & caule heracleotico panaci ſimile eſt, caule tenui, geniculato: folijs ſertulæ campanæ, quæ Græcis melilotos dicitur, du melilot: molliori bus tamẽ, & odorẽtibus circa umbellã, in qua ſemen eſt longum, durum, amarum, ſecundæ ſpeciei Dauci conueniens. Quod autem pharmacopolæ corrupte leuiſticum appellant, de la leueſſe, id ne crediderís eſſe idem cum liguſtico Dioſcoridis, quod & Galenus Libyſticum appellat: id enim Ruellius noſter, uir incomparabili doctrina & eruditione præditus, & rei herbariæ omnium longe peritiſſimus, putat eſſe uerum Smyrnium Dioſcoridis, tota enim planta myrrham olet: Smyrnium autem

uerum, Manardus, ſingulare quoddam noſtri temporis ornamentum, putat eſſe id quod uocamus petroſelinum Macedonicum, ut prius iam dictum eſt. 203

Carus, ſiue caros, ſiue carum, cari uulgo, des carottes, radicem etiam nobis iucundiſsimam præbet, qualis eſt paſtinacæ: rubram tamen, interdum etiam coloris buxei, quæ cum aceto & oleo ac ſale editur acetarij uice: prius tamen cum uino cocta, aut inter cineres. Cæterum umbellam etiam paſtinacæ ſimilem gerit. 204

Siſaron Græcis, Romanis ſiue Latinis (inquit Dioſcorides, Siſer) id eſſe putant omnes quod nos uocamus, des cheruitz, cuius radix elixa aut frixa eſui nobis eſt gratiſsima, præſertim circa quadrageſimæ tempus. 205

Cepa cepæ, ſiue cepæ ceparum, lachrymoſum olus, multiplex, ſed omnium uires eædem: tantum enim ex nationibus diſcrimina ceparum petita ſunt, quæ Theophraſtus lib. 8. de plantarum hiſtoria, & Plinius lib. 20. latius docuerunt. Sunt enim aliæ dulces, aliæ acres, quædam item albæ, & quædam rubentes. Sunt & cepollæ ab antiquis appellatæ, cepis quidem minores, quas uulgus noſtrum appellat, des ciboules, quarum folijs ternis, interdum etiam quaternis tantum uti ſolemus in acetarijs, ad frigidorum olerum qualitatem emẽdandam. Sed & quæ paulo maiores ſunt cepæ, quarum folijs & radice uſus eſt in condimentis, puto à noſtris appellatas, des ciuotz ou des oignonnettes. Marſica enim ſimplex quæ ab Hermolao deſcribitur, habetq; radicem ampliorem & ſolam, atque ob id à ruſticis, inquit, unio appellata eſt. ſanè eam eſſe puto quam noſtri, ruſticam illam uocem imitantes

tes, appellauerunt, oignon, quaſi unionem dicere uoluiſſent. Cæterum, quæ cepæ ſunt albæ & recentes, mitiores eſſe ſolent: quæ autem ueteres & flauæ, acriores. 206

Allium item, quod Græci ſcorodon uocant, uulgus noſtrum, des aulx, non contemnendum in ruris honore & hortorum diſciplina locum inuenit: honeſtum enim ac gratum ruſticæ plebi obſonium: quapropter etiam à Columella inter hortorum delitias annumeratur libro II. capite 3. Vlpicum, inquit, quod quidam allium punicum uocant, Græci autem aphroſcorodon appellant, longè maioris eſt incrementi, quàm allium: id'que circa Calendas Octobris, antequam deponatur, ex uno capite in plura diuidetur: habet enim uelut allium plures cohærentes ſpicas, eæ'que cum ſint diuiſæ, liratim ſeri debent, ut in puluinis poſitæ, minus infeſtentur hyemis aquis. Hæc ille. Quibus uerbis, & quid ſit ulpicum, & quid allium cognoſcas. Cæterum eſt & allium ſylueſtre, quod paßim in pratis creſcit, uocatur'que Græcis ophioſcorodum, quaſi ſerpentis allium. Scorodopraßum autem aliud eſt allium porracei generis, de quo prius in porro diximus. Atqui uarias alliorum differentias, ut enumerare difficile eſſet, ita certè nimis longum & prolixum, quàm inſtitutum noſtrum expoſtulat. Itaque qui hæc deſiderabit, habeat in promptu neceſſe eſt Plinium, Dioſcoridem, & Theophraſtum. Tantum illud addam, poſtremis diebus apud nos quorundam ſtudioſorum diligentia, inuentam fuiſſe illam herbam, quæ quia confricata allium quadantenus redoleat, à Græcis ſcordion appellata eſt, à

Latinis uerò trixago paluſtris, quòd locis paluſtribus potiſsimum creſcat, hactenus quidem incognita. nam & pharmacopolæ huius loco aliam herbam, & facultate, & figura longè omnium diuerſiſsimam uſurparunt, quæ Barbaro ſcorodotis appellatur: nihil enim habet ſcordio ſimile, præterquam quòd allium redolet. Scordion enim multo minus eſt, & folia chamedryos gerit, quæ uulgo uocatur, de la germandree. 207

Bulbus Græcis ſiue bolbus, cibus Veneris irritamento potius quàm uitæ utilis: quo tamen ad prouocandam appetentiam utimur, unde uulgo nomen retinet, des appetitz. Latini Aſcalonitas uocant, quod etiam nomen uulgus retinuit, des eſchalottes. Martialis multis in locis ſalaces bulbos appellat: quod & ex illo epigrammate facilè conijcitur:

Cum ſit anus coniunx, & ſint tibi mortua membra,
Nil aliud bulbis quàm ſatur eſſe potes.

Eſt etiam bulbus agreſtis, cuius flore ruſticæ mulierculæ in ſuis coronis utuntur, quem Græci Condion uocant. Quinetiam alius eſt bulbus, qui lanoſius dicitur, & in litore frequens: inter cuius primas tunicas, inquit Marcellus, & id quod manditur, tam uera lanæ eſt ſimilitudo, ut ex ea ueſtes confici poſsint. Quinetiam alius eſt bulbus, uomitorius appellatus, ad differentiam bulbi cibarij. eſtq́; folijs nigris, radice allio ſimili, & uomitum ciet. Sunt & alia permulta bulborum genera ab eorum magnitudine, colore & figura petita, quæ qui diligentius cognoſcere uolet, requirat Theophraſti librum octauum de plantarum hiſtoria, & Plinium, apud quem Gallia Remenſis

hoc

hoc nomine laudatur, quòd bulbis plurimum abundet, sponte enim illic nascuntur & crescunt. 208

Asphodelus, quæ & hastula regia & albucus dicitur (uulgus pharmacopolarum corrupto nomine uocat aphrodilorum) inter bulbos à Plinio connumeratur lib. 21. cap. 17. Est autem folio porraceo, radice bulbosa, & multiplici, ut interdum ad triginta bulbos producatur, magnitudine, figura, & sapore scyllæ radici similis: quæ esui erat antiquis cum ficubus, uel cocta inter cineres. 209

Seritur præterea in hortis, radicis nomine, ea herba quæ Græcis helenium (uel quòd ex lachrymis Helenæ nata sit, uel quòd ab Heleno Troiano inuenta) uulgo autem enula campana, Columellæ Inula appellatur. Eius autem folium est latissimum, ad symphiti folium accedens, de quo prius à nobis dictum est: sed est albicans, & parte altera lanuginosum: florem gerit luteum, radicem crassam, & amaram odoris optimi: quæ cum melle aut saccaro condita, aduersus aëris pestilentis noxam plurimum ualere dicitur: quo nomine etiam cruda à multis tempore pestis manditur: & in hortis eius rei gratia conseritur. 210

Atque hæc erit quartæ hortuli nostri areæ clausula: à qua dum recedimus, totam rei hortensis rationem breuiori, quàm fieri à nobis potuit, stylo, studiosis iuuenibus relinquimus: non enim ijs hæc scripsimus, qui in re herbaria tam sunt exercitati, ut tum Græcos, tum etiam Latinos autores omnes, qui de hac re diligentius scripserunt, facilimè teneant. Quapropter etiam medicas her-

bas, hoc est quæ medicis solis sunt cognitæ, præterea etiam eas quæ nostræ regioni familiares non sunt, omisimus. Tantum eas adscripsimus, quæ mediocritas nostra aut adsequi potuit, aut eruditißimi medici Iacobi Syluij, nostri in hac re præceptoris diligētia cognouisse. Quod si iuuenibus placere uidebimus (ut sanè placere debebit) futurū est, ut propediem seminarium à nobis accipiant, in quo arbores fructiferas, & quibus uiridaria conseri solent, adscriptas inuenient. Quod subinde subsequetur uinetum, eadem opera conscriptum: antiquorum morem in conserendis ac pangendis uineis exprimens, item uitium genera, atq; adeò herbas quas paßim in ipsis uineis succrescere uidemus. Hoc unū præterea lectorem admonitum uelim, pro suo candore semper ut sit æquus ac facilis: si quid est in hoc libello utile aut rectum, id totum & suum & sua causa factum existimet. Si uerò quid erratum, aut minus rectè assertum, id quidem nostrum esse putet, à quibus humani, ut inquit ille, nihil est alienum. Ac si id uerum est, quod quotidie uidemus, nihil tam expolitum tamq; expurgatum fieri posse, in quo non sit aliquid quod damnari ac reprehendi queat: est sanè unde nostram audaciam tueamur, quādo huic periculo omnes ex æquo subiacent. Si uerò etiam hac ratione calumniatores sibi minus satisfactum putent: conquerantur q́; se uel quædam non intelligere, uel quibusdam locis offendi, sequentes adnotationes legant: quæ sunt tantùm eam ob rem à nobis post iam excußum libellum conscriptæ, ut ijs satisfaceremus, quibus res ipsæ haud satis explicatæ uidebuntur.

Anno

Annotationes eorum quæ fortassis uel minus rectè explicata, uel obscurius tractata sunt in hoc libello, ne quis calumniæ sit locus.

In hedera, ubi de helice sermo est, ita habetur (Quarta est inter celsas quæ dicitur helix: folia multo minora habens quàm aliæ) ut expleas descriptionē, addito (angulata & concinniora) atq; intelligito alias esse helicis species, quas ex Theophrasto & alijs requiras, si quidem uoles eas pernoscere.

Paulo pòst, de herba terrestri, quæ pro hedera terrestri falsò sumitur, ita scriptum est (Sunt enim eius folia incisa magis, & latiora) addito (etiam asperiora, qualia marrubij nigri, aut potius uiolæ nigræ, rotūdiora tamē.)

In descriptione chelidonij minoris, quæ scrofularia dicitur (folio hederaceo minore tamen) addito (tenero & modice pingui) præterea (radicibus bulbosis) addito, tritici modo coaceruatis, & acribus: præsertim dum locis siccis crescit.

In adianto, uersus finem clausulæ, ubi de saluia uita sermo est (est enim eisdem uiribus prædita) addito, multo tamen inferioribus.

Post descriptionem asplenij, numero.30. (item etiam cyanos) intelligito eam herbam, quæ cyanos Barbaro, à colore cyaneo dicitur, quæ uulgo baptisecula appellatur. non autem cyanum lapidem, qui uulgo lapis lasuli dictus est.

In descriptione sentis canis, ita legito (folia habet longè quàm myrtus latiora)

In Rhamno (Rhamnus, ung groſeiller) ne quid abſo- lutè pronunciatum quis cauilletur: addito ſi uoles (ut multis, etiam doctis placet) deinde uerò cum legis pri- mam Rhamni definitionem, quæ in Dioſcoride eſt, no- ſtro großulario conuenire: haud ita abſolutè intelligito, ut in omnibus conueniat: nam in quibuſdam tantùm con uenire uidetur.

In Liguſtro (fert corymbos nigros) ſic intelligi de- bet, ut primum quidem uirides ſint, deinde, ubi maturue- runt, nigri.

Matiana quoq;) addito (à multis ſic uocata) nam id no men ueteribus, atq; etiam doctis quibuſdam noſtri ſeculi eſt ignotum. Præterea in fine deſcriptionis (baccas ru- bras gerit) addito (racematim diſpoſitas)

In leucanthemo, ne quis hallucinetur, cum diuinaui- mus eam fortaßis eſſe herbã ex Plinij deſcriptione, quam uulgus Iaſminum (ita enim ſcribendum eſt) uocat: id pla nè diuinare fuit: nam paucis quidem in rebus Plinij de- ſcriptio in phalangite ſiue phalangio aut leucanthemo, noſtro Iaſmino conuenit. Itaque noluimus tam abſolutè pronunciare. Legi tamen in Barbaro poſtea, hoc uiolæ genus, Parthis & Perſis antiquitus tantùm fuiſſe cogni- tum, & nobis hactenus peregrinum: apud quos odoris cauſa poſt epulas gratißima ueniebat. Nam hi fœtentis animæ uirus, multitudine ciborum & ebrietate natum, commendatione odorum accerſita ſummouebant. Quæ res nos admonet, ut ex ea ferè uiola alba compoſitum fuiſſe id unguẽtum intelligamus, quod Dioſcoridi Iaſmi- num ſiue Iaſme appellatur. Nam & flos ipſe candidus,

atque

atque adeò tota planta nobis etiam uulgo Iesiminum dicitur: distinctiones, & harundinaceos parietes opere topiario conuestiens: folium habens in uiridi nigricantem, oblongum, fastigiatum, mucrone languido, magnitudine rosacei, sed angustum. Cæterum ipsi uiolæ mira est odoris suauitas.

In descriptione rosarum (Quas quidam damascenas nominant) addito etiam (coroneolas) nam id nomẽ Itali ijs rosis præcipuè dederunt.

Ac paulo pòst, in rosis autumnalibus (Quæ ex caule maluaceo funduntur) scribito, eas esse folijs hibisceis, multo tamen maioribus, & asperioribus.

In uite nigra. Sic legito (Cæterum uitis nigra folio & colore corymborum ab alba differt. habet enim folia hederæ similia) Atque hæc lectio multo facilior tibi uidebitur.

In lupulo (In flaminia quoque (inquit Barbarus) uulgari nomine lupus reptiuus appellatur) Cuius duæ sunt species, quas tu ab Hermolao desumito. Nõ enim omnia percurrere poßumus.

In halicacabo (Est præterea alia halicacabi species) Ne putes illud tam absolutè pronunciatum, intelligito, non quidem omnibus ita uideri, sed multis halicacabi speciem esse credi.

In Narcisso (folio porraceo, &c.) ut descriptionem expleas, quandò hæc herba pulcherrima est, & nobis admodum rara, ita scribito (folio porraceo, multo tamen tenuiore & minore: caule herbaceo, glabro, & cõcauo, altitudine supra dodrantem: flore albo per circuitum, in

medio autem croceo, & in aliquibus purpuræ aspectu)

In descriptione Baccharis (folia habet uiolæ similia) uisum est nobis postea commodius, integram descriptionem subnectere. Itaque hæc erit (folia habet aspera, magnitudine inter uiolam nigram & uerbascum: angulosus illi caulis, cubitali altitudine, aliquatenus asper, adnata multa habens. florem gerit ex albo purpurascentem, odoratum. radix autem illi est nigro ueratro similis, odore ferè amomi.)

In Anemone (Est autem duplex. Satiua, quæ florem rubrum habet) Rectius legas propter ambiguum sensum (Satiua, quæ rursus multiplex est, puniceos enim flores quædam habet, quædam uerò albidos, quædā etiam purpureos. Omnes autem species, habent folia tenuißima, incisuris diuisa: ad terram inclinata, colliculos lanuginosos) Videto Dioscoridem cap. 167. Cæterum ubi scriptum est erraticam, habere florem cæruleum, scito inueniri etiam purpureum.

In consolida minore, quòd à nobis assertum est, non id quidem ex probatis autoribus habuimus: sed herbarijs quibusdam illud persuasum est, & uulgo, multas esse consolidarum species: quarum minimam aiunt eam esse, quæ uulgo dicitur, des marguerittes. Sunt autem apud Dioscoridem tantùm duo symphiti genera: alterum quidem petreum, de quo suo loco egimus: alterum quod sola appellatione pro maiori symphito sumitur. estq; folio hirsuto, angusto, oblongo, ad linguæ bubulæ figuram accedente, cuius radix ui astrictoria plurimum pollet, ut diximus. Consolidæ uerò mediæ hoc addendum est, ue-

teribus

teribus ignotam fuiſſe, neque hodie quoque omnibus notam.

In Artemiſia, tantùm unam diuiſionem fecimus latifoliæ, & tenuifoliæ. Atqui ne quidquã omiſiſſe uideamur, altera rurſus ſubdiuiſio facienda eſt, atque ita deſcribenda (Duplex quidem Artemiſia: latifolia, & tenuifolia. Latifolia rurſus duplex: quædam enim eſt folio abſynthij, maiore & pinguiore, quædam folijs latioribus & pinguioribus, craßioribus item ramulis. Sed & tenuifoliæ rurſus duo genera: aliud folijs, & floribus tenuibus & exiguis, æſtate florens, ſed cuius flos candidus grauiter olet. aliud omnium exilius, ſingulari ramulo, quæ Artemiſia monocaulon ob id à Græcis appellatur: flore tenui, abundante, & rutili coloris. uincit hæc odoris ſuauitate antedictam)

Origanum, ut uaria ſunt in quibus creſcit loca: ita etiam uariam (hoc eſt difficilem) non ſolum deſcriptionem, ſed etiam opiniones uarias habuit. Quas cum non ſatis apertè in ſuperioribus deſcripſerimus: ne quis de obſcuritate conqueratur: ſic iterum deſcribemus (Origanum multiplex, Heracleoticum, folia habens hyßopi, umbellam ueluti quædam rotula in orbem circumactam, multifidam, & quaſi diuiſam: ſemen illi in ſummis uirgis, non denſum, non durum. Aliud appellatur Onitis, eſtq; folio priori ſimili, ſed candidiore. Eſt & origanum ſylueſtre, folia antedictorum habens, ramulos ſemipedales, graciles, umbellam anetho ſimilem, in qua flores albi conſpiciũtur. Subortum eſt præterea nouum origani genus, folio ſampſychi, id eſt maioranæ: herbarijs & officinis

nis

nis cognitum : quo occidui aliorum loco utuntur, unde uulgo dictum, marioleine dangleterre, ou marioleine sauuaige)

In menta, uersus finem descriptionis (Est & menta aquatica, quæ Dioscoridi Sisymbrium dicitur, estq; duplex) atq; huius genera requirito ab ipso Dioscoride.

In pulegio ita legito (Sed ad pulegium ueniamus: cuius duplex est genus, aquaticum unum, alterum montanum. Aquaticum uulgo pulegium regale dicitur, folia minuta habens, &c.) deinde uerò in montano (flore cæruleo, caule dodrantali, in quo differt à serpillo.

In chamæmelo (Græcis anthemis dicitur) addito (Cuius tria sunt genera, floribus tantùm inter se diuersa)

In prasio (utrunq; marrubium folia mentastri habet) addito (præsertim quod balote uocatur)

In portulaca aquatica, quòd scriptum est florem habere subrubrum, ita nobis uisus est multis in locis: frequentißimè autem cæruleus apparet.

In bipinnella, uersus finem descriptionis, ubi de saxifragia sermo est, hallucinati sumus in flore & aculeo: gerit enim nostra saxifragia florem album, & aculeo caret: quem habet illa quæ geranion Dioscoridi, officinis collum gruis, siue acus pastoris dicitur. habet enim quædam eius geranij species folia bipinnellæ similia, florem cæruleum: præterea locis saxosis crescit. uulgus uocat l' herbe robert.

In Sisymbrio (sed Sion frigidæ naturæ est) ita intelligito, imbecilliorem calorem habere.

In hippolapatho, ne quis reprehẽdat quòd scripsimus

dictum,

dictum, quaſi lapathum equinum uel equilapathum, quemadmodum Gaza equapium pro hippoſelino conuertit: ita intelligi debet, ut hippolapathum dicatur, quaſi magnum lapathum, à dictione Græca ἵππος, quæ quibus dictionibus præponitur, ijs ſignificationem auget, ut latius præſcripto loco declaratum eſt. Sed hæc, ne quis cauilletur.

In fœniculo dulci (quæ quidem dulcedo ineſt ſemini) addito (& toti plantæ) ac paulo pòſt, de minore fœniculo (& minora folia habet, quàm fœniculum commune) adde (ad folia anethi accedentia.)

In cucumere aſinino (folia habet priori inciſa magis) legitò (aſpera) ut ſunt ſanè, nam inciſuræ parum apparent.

Quæ ſuperſunt, Lectoris beneuoli iudicio, & æquitati committimus.

FINIS.

INDICES DVO LATINARVM & Gallicarum uocum, quæ in hoc libello explicatæ reperiuntur, quorum numerus, ijs numeris respondet, qui suo ordine per totum libellum conspersi sunt, & in fine sententiarum adnotati, uersus inferiorem marginem.

Quòd si in principio sententiæ, id quod quæris, sese prima fronte tibi non offerat, legenda erit tota sententia, ne illud etiam ignores.

A

Apia

Cretica

Spec

INDEX GALLICARVM DICTIONVM.

Ciuotz

Pompons

FINIS.

Rez. Cropt.
1884

Herb